

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ**

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА
УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка IV курсу 09-441 групи

Спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова
і література англійська)

Освітньо-професійної (наукової) програми
«бакалавр»

Пірожек Вікторія Анатоліївна

Керівник: канд. філол. наук,
доц. Базилевич Н. В.

Рецензент: канд. філол. наук,
доц. Акішина М. О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вивчення творчих здібностей учнів	7
1.1 Сутність поняття «творчі здібності дитини»	7
1.2 Сучасні підходи до проблеми розвитку творчих здібностей	11
1.3 Засоби розвитку творчих здібностей учнів на уроках англійської мови....	14
РОЗДІЛ 2. Методичні аспекти розвитку творчих здібностей старшокласників на уроках іноземної мови	27
2.1 Методика використання технології дебатів на уроках англійської мови..	27
2.2 Особливості використання комунікативної гри для формування творчих здібностей учнів 11-х класів	37
2.3 Кейс-метод як спосіб формування творчих здібностей старшокласників	51
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Іноземна мова, як загальноосвітній навчальний предмет, може і повинна зробити свій внесок у процес розвитку творчих здібностей учнів. Володіючи величезним виховним, освітнім і розвиваючим потенціалом творчих здібностей учнів, іноземна мова може реалізувати його лише в ході здійснення практичної мети навчання, тобто тільки в тому випадку, якщо учень у процесі іншомовної комунікативно-пізнавальної діяльності буде розширювати свій загальноосвітній кругозір, розвивати своє мислення, пам'ять, почуття і емоції; якщо в процесі іншомовного спілкування будуть формуватися соціально-ціннісні якості особистості: світогляд, моральні цінності й переконання, риси характеру.

Перш за все, іноземна мова як навчальний предмет – це додаткове «вікно» у світ, це засіб для поповнення знань у різних сферах життя, науки, мистецтва, що допомагає здійсненню діяльності в різних сферах трудового та суспільного життя. На уроках іноземної мови учні поглиблюють і розширюють знання, отримані ними з інших навчальних предметів: літератури, музики, історії, географії, образотворчого мистецтва та ін.

Із цієї точки зору на уроці іноземної мови важливо «сфокусувати» міжпредметні зв'язки, ще більш широко використовувати їх. Особливе значення в цьому має знайомство з сучасним життям, зі сторінками історії і, в цілому, з культурою країн досліджуваної мови. При цьому в учнів поглиблюється розуміння принципу історизму, розвивається творче мислення.

Перетворення суспільства через розвиток особистості має стати основою суспільного прогресу. Самовдосконалення, самореалізація, розвиток самосвідомості особистості відбувається в активній діяльності, спрямованій на перетворення навколишнього світу і самої людини. Ці поняття є

загальноприйнятими в сучасній науці і основоположними для нашого дослідження.

Творча діяльність дає учням загальноосвітніх шкіл широкі можливості для прояву власної індивідуальності. Безпосередню, активну участь школярів у даній діяльності, на доступному рівні складності, розкриває великі перспективи в справі комплексного розвитку і формування творчого потенціалу особистості. Крім того, осягаючи секрети англійської мови, школярі знайомляться з дивовижним світом західної людини, з її світоглядом і т. ін.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми свідчить про те, що творчість, як характеристика особистості, дістала психологічне обґрунтування у працях Д. Богоявленської, Л. Виготського, Г. Костюка, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна та ін. Г. Айзенк, А. Коваленко та Р. Стернберга.

Дослідники Я. Пономарьов та В. Петровський відокремлюють креативність від інтелекту, відносять її до самостійної та незалежної форми психічної активності. Педагогічні дослідження Н. Гузій, Дж. Гілфорда, С. Сисоевої, П. Торренса та ін. дають підставу вважати, що визначальною якістю творчої особистості є креативність – важлива характеристика діяльності, її умова та результат. Незважаючи на розбіжності у поглядах авторів на проблему креативного мислення, майже кожен із них пов'язує цей феномен зі здатністю людини продуктивно діяти в нестандартних ситуаціях та з можливістю створювати нові й оригінальні ідеї.

Багато авторів і методистів відгукуються на цю проблему в процесі пошукової діяльності, що полягає в проблемі використання англійської мови для формування творчих навичок у ході навчального процесу. Однак проведений аналіз науково-методичної літератури показав, що спеціальних досліджень, присвячених вивченню ролі іноземної мови, зокрема, занять з англійської мови як засобу формування творчих здібностей, практично немає.

Актуальність дослідження полягає в цілому ряді обставин. Головна причина ґрунтується, насамперед, на збільшенні продуктивності загальноосвітніх і професійних знань, творчої та практичної підготовки випускників. Впливаючи на особистість, формування творчих здібностей збагачує емоційний і практичний досвід, розвиває психіку, формує інтелектуальний потенціал, сприяє вихованню естетичних і розумових здібностей, веде до накопичення професійних навичок і умінь, розвитку природних задатків дітей, їх моральних якостей.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дослідження безпосередньо пов'язана із науково-дослідною темою кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету «Пріоритетні тенденції розвитку методики викладання іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0117U006791).

Мета роботи – розробити систему вправ для розвитку творчих здібностей учнів 11 класу на уроках англійської мови.

Мета роботи зумовлює її основні **завдання**:

1. Визначити сутність поняття «творчі здібності дитини».
2. Розглянути сучасні підходи до проблеми розвитку творчих здібностей.
3. Охарактеризувати методику використання технології дебатів на уроках англійської мови.
4. Виявити особливості використання комунікативної гри для формування творчих здібностей учнів 11-х класів.
5. Описати кейс-метод як спосіб формування творчих здібностей старшокласників.

Об'єкт дослідження – вивчення іноземної мови в середніх навчальних закладах.

Предмет дослідження – процес розвитку творчих здібностей школярів на уроках іноземної (англійської) мови.

У ході роботи над темою були використані такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз науково-методологічної літератури, спостереження, індивідуальні бесіди.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що воно може бути використане в професійній діяльності вчителів англійської мови в середніх навчальних закладах, гімназіях і школах з поглибленим вивченням іноземної мови, а так само для студентів педагогічних вузів під час проходження виробничої практики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

1.1 Сутність поняття «творчі здібності дитини»

В останні роки особливого звучання набула проблема розвитку творчих здібностей, так як з'явилася соціальне замовлення нашого суспільства на творчу особистість. Формування креативності, як особистісної якості, яка визначає продуктивну спрямованість особистості, творчу індивідуальність, становить основний стрижень її орієнтації в житті, професійної та наукової.

Як показує теорія і практика, творче осмислення є одним із способів активного пізнання світу, і саме воно робить можливим прогрес, як окремого індивіда, так і людства в цілому. Вже на початку життя у людини проявляється нагальна потреба самовираження через творчість, людина вчиться мислити творчо, хоча здатність до такого мислення не є необхідною для виживання. У сучасній науковій літературі «креативність» розглядають як «здатність до творчості», тобто властивість особистості проявляти соціально значиму творчу активність [10, с. 225]. При цьому робляться спроби диференціювати поняття «творчість» і «креативність»: – для творчості істотними визнаються процесуально-результативні показники; – для креативності – суб'єктивно-зумовлюючі. Відповідно до такого підходу креативність є схильність особистості до творчості, а процес творчості – реальний прояв креативності.

У цьому відношенні словник С. Ожегова [32] дає таке визначення поняттю «творчість»: це «створення нових за задумом культурних, матеріальних цінностей. Творчий – той, хто самостійно створює що-небудь нове, оригінальне» [32, с. 814]. Творчість специфічна для людини, творчість завжди передбачає творця – суб'єкта творчої діяльності.

Творчість як діяльність розглядають і психологи. Але, на відміну від філософів, вони вважають, що це не процес, а результат людської діяльності

– створення нових матеріальних і духовних цінностей. Поняття «творчість» розкривається одними дослідниками як створення нових оригінальних цінностей, що мають суспільну значимість, іншими – як творення чогось нового, у тому числі і у внутрішньому світі самого об'єкта, третіми – як джерело і механізм руху, атрибут матерії.

До специфічної проблематики психології творчості відноситься вивчення творчої діяльності і ролі факторів, здатних стимулювати творчу активність. Суттєвою характеристикою людини взагалі і особистості зокрема є наявність потреб – станів, що створюються випробовуваною людиною нуждою і виступаючим джерелом її активності. Активністю особистості, в свою чергу, є здатність людини виробляти суспільно значущі перетворення в світі на основі присвоєння багатств матеріальної і духовної культури, що виявляється в творчості та інших видах діяльності [36]. Усвідомлення потреби, що виникає у особистості і служить причиною її дій, є інтереси. Іншими словами, інтерес – форма прояви пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості, яка характеризується схильностями, здібностями, задатками, переконаннями. Будь-яка людина володіє досить широким діапазном цих якостей.

У психології творчість вивчається головним чином у двох напрямках: як психологічний процес створення нового і як сукупність властивостей особистості, які забезпечують її включеність в цей процес. Більш узагальненим визначенням можна вважати: «Творчість – це один з видів людської діяльності, спрямований на розв'язання суперечностей, рішення творчих завдань, для якої необхідні об'єктивні (соціальні, матеріальні) і суб'єктивні (особистісні) умови (знання, вміння і творчі здібності), результат володіє новизною і оригінальністю, особистою і соціальною значимістю, а також прогресивністю [30]. Творчість – вищий прояв людських здібностей.

Розглянемо поняття «творчі здібності», оскільки надалі вони стають визначальними в напрямку наукових досліджень. В. Андреев [2] дає таке визначення творчих здібностей: «Творчі здібності – це синтез властивостей і

особливостей особистості, що характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду творчої діяльності і які обумовлюють рівень її результативності» [2, с. 67]. Оцінка творчих здібностей особистості повинна відображати інтегральну характеристику таких властивостей і особливостей індивідуальності: її мотиваційно-творчої активності, інтелектуально-логічних і інтелектуально-евристичних здібностей, здібностей до самоврядування, комунікативно-творчих здібностей, світоглядних, моральних і естетичних властивостей і особливостей особистості, від яких залежить рівень результативності відповідного виду творчої діяльності [2, с. 73].

В якості основної сфери творчої діяльності виступає наука в тій формі, в якій вона реалізується в сучасному виробництві. У своїй книзі Дж. Дьюї [15] розглядає творчість як винахідництво, мета якого – вирішувати задачу, поставлену певною ситуацією. Творчість виступає при цьому як інтелектуально виражена форма соціальної діяльності. Дж. Дьюї [15] вважає, що творчість є кмітливістю розуму, поставленого перед жорсткою необхідністю вирішення певної задачі і виходу з небезпечної ситуації.

Визначальне значення у вивченні творчості має експеримент, оскільки дозволяє визначити стадії творчого процесу: – знаходження адекватного принципу (способу) рішення; – його застосування, пов'язане з перевіркою, перетворення цього принципу відповідно до особливостей розв'язуваної задачі. В цьому відношенні найбільше значення має перша стадія як найбільш творча ланка розумової діяльності. Головна риса цього етапу полягає в тому, що після безплідних спроб знайти рішення задачі раптово виникає здогад, з'являється нова ідея рішення. При цьому необхідно враховувати випадковість тих обставин, в яких відбувається раптове відкриття нової ідеї або нового принципу вирішення.

I. Сумбаєв [40] в книзі «Наукова творчість» виділяє три стадії творчого процесу:

- натхнення, діяльність уяви, виникнення ідеї;

- логічна обробка ідеї за допомогою процесів відволікання і узагальнення;

- фактичне виконання творчого задуму.

Інтуїція, на його думку, домінує лише на першій стадії. Далі в науковій творчості необхідні:

- зосередженість уваги на певній темі;

- накопичення і систематизація відповідного матеріалу;

- узагальнення та отримання висновків, контроль за їх достовірністю за допомогою цього матеріалу [40, с. 132].

І. Сумбаєв [40] визначає такі риси творчого індивіда:

- любов до істини;

- вміння працювати;

- любов до праці;

- увага;

- спостережливість;

- вміння міркувати;

- критичність розуму і самокритичність.

Головне – це наполеглива і організована праця. Творчість складається з 1% натхнення і 99% праці.

Оскільки творчість – це вища форма діяльності людини, воно вимагає:

- тривалої підготовки;

- ерудиції;

- наявності інтелектуальних здібностей;

- підвищених вимог до задатків і рис психіки;

- таланту;

- тонкої спостережливості;

- допитливості;

- волі;

- здатності думати і працювати в одному напрямку;

- великий працездатності;

- критичного складу розуму;
- інтуїції і подвижництва;
- прагнення до самонавчання і самовдосконалення [40, с. 45].

Отже, творчу діяльність можна розглядати як форму діяльності людини або колективу, що створюють якісно нове, яке ніколи раніше не існувало.

1.2 Сучасні підходи до проблеми розвитку творчих здібностей

Різні аспекти творчого розвитку особистості розглядалися в дослідженнях К. Абульханової-Славської, Е. Белової, Л. Венгера, Л. Виготського, О. Дьяченко, Н. Лейтеса, І. Малахової, М. Подд'якова, Б. Теплова та ін.

У дослідженнях учених виділяються різні форми прояву креативності: розумова активність і саморегуляція (Н. Лейтес, В. Юркевич); творче мислення, здатність до прийняття рішень, когнітивний стиль особистості (Л. Гурова); домінування пізнавальної мотивації (В. Юркевич); самостійна постановка проблеми (А. Матюшкін, М. Подд'яков); надситуативна активність (В. Петровський); високий рівень розвитку уяви (О. Дьяченко, А. Дудецький, Н. Короткова).

Л. Виготський розкрив психолого-педагогічні основи розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку як психологічної основи творчої діяльності [8, с. 12]. Дослідженню особливостей прояву креативності та творчості в дошкільному віці, виявлення закономірностей їх розвитку присвячено дослідження М. Подд'якова [34, с. 21]. Ряд досліджень направлено на вивчення взаємодії соціальних і психологічних чинників в реалізації творчого потенціалу особистості (Б. Блум, К. Роджерс, Дж. Рензулли, П. Торренс, Б. Уайт та ін.). Умови розвитку творчих здібностей особистості розглянуті в роботах Є. Алфьорової, В. Дружиніна, П. Торренса та ін.

Виділяють кілька важливих умов, що стимулюють розвиток творчості у дітей і дорослих: психологічна безпека; психологічна свобода; емпатичне

розуміння і свобода від оцінок; прийняття, створюване атмосферою любові і довіри; атмосфера дозволеності, любові і спонтанності [50, с. 97].

Основу творчої особистості становить її творчий потенціал, що розглядається дослідниками і як здатність людини змінювати і перетворювати навколишній світ (Б. Теплов); і як складна динамічна система взаємодії людини з суспільством (К. Абульханова-Славська, В. Дружинін); і як інтелектуальна активність людини (Д. Богоявленська) та ін.

Найбільш оптимальне для нашого дослідження визначення поняття «творчий потенціал особистості» – це інтегральна цілісність природних і соціальних сил людини, що забезпечує її суб'єктивну потребу у творчій самореалізації та саморозвитку [15, с. 17]. Дослідники проблем творчого розвитку особистості відзначають, що творчий потенціал не визначається пам'яттю або увагою, не має прямого зв'язку з інтелектом, не забезпечується ні відмінною успішністю, ні ерудицією. Основу творчого потенціалу особистості складають набуті якості – творчі здібності або креативність.

Ряд психологів (Л. Виготський [9], О. Леонтьєв [24]) розглядають комплекс певних властивостей інтелектуальної діяльності:

- швидкість (кількість ідей, що виникають в одиницю часу);
- оригінальність (здатність виробляти «рідкісні» ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, типових відповідей);
- сприйнятливність (чутливість до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності, а також готовність гнучко і швидко перемикатися з однієї ідеї на іншу);
- метафоричність (готовність працювати в фантастичному, «неможливому» контексті, схильність використовувати символічні, асоціативні засоби для вираження своїх думок, а також уміння в простому бачити складне і, навпаки, в складному – просте.

Сучасна вітчизняна психологія здебільшого дотримується думки про те, що здібності формуються на основі задатків під впливом зовнішніх умов у процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем. Долучаючись до

діяльності, «суб'єкт мобілізує свої задатки, які переструктуровуються, сплаваються і утворюють якісно нове утворення – здібності» [30, с. 37]. За класифікацією, що наводять психологи, здібності поділяються на: загальні – такі, що виявляються в будь-якій діяльності, і спеціальні – характерні для певних її видів (математичні, технічні, музикальні, образотворчі та інші). Кожна здібність при цьому становить складну синтетичну якість людини, в якій поєднано окремі психічні властивості (чутливість, спостережливість, особливості пам'яті, уяви, мислення).

Узагальнюючи погляди вчених (Н. Лейтеса, В. Моляко, С. Рубінштейна, Б. Теплова та ін.), О. Музика робить такі висновки:

1. Здібності – це складні системні індивідуально-психологічні особливості людини, що виявляються в діяльності та є умовою її успішного виконання; вони поділяються на загальні й спеціальні.

2. Здібності пов'язані з будь-яким психічним процесом – сприйняттям, відчуттям, мисленням, уявою, пам'яттю – та є вищим етапом їхнього розвитку.

3. Структуру здібностей складають: задатки; сенсорно-перцептивні, інтелектуальні та розумові можливості; емоційно-вольові чинники; високий рівень створення нових образів, фантазія, уява.

4. Першооснову здібностей до різних видів діяльності становлять саморегуляція і розумова активність (інтелект) у їх взаємодії.

5. Здібності завжди є результатом розвитку, який відбувається на основі задатків у процесі навчання і виховання за певних соціальних умов [30, с. 178].

У сучасній психології розрізняють два ступені розвитку здібностей, враховуючи рівні їх виявлення: репродуктивний і творчий. Репродуктивний (відтворювальний), або виконавський рівень здібностей характеризується високою здатністю людини до використання набутих знань і вмінь у практичній діяльності, оволодінням різними видами діяльності. Творчий

рівень здібностей дозволяє на основі набутих знань і вмінь створювати нові, оригінальні продукти діяльності.

Незважаючи на різноманіття підходів до визначення сутності та характеристик креативності, творчі здібності розглядаємо як індивідуальні психологічні особливості особистості, які безпосередньо не залежать від розумових здібностей і проявляються в дитячій фантазії, уяві, особливому баченні світу, своєю точкою зору на навколишню дійсність. Творча уява і творче мислення, що характеризуються діалектичністю, асоціативністю, системністю, роблять мислення гнучким, оригінальним, продуктивним і складають обов'язкові компоненти в структурі творчестки.

У рішенні проблеми творчого розвитку особистості важливими для нас є твердження вчених про те, що, по-перше, всі діти потенційно від природи наділені задатками до творчості, потрібно тільки зуміти розкрити їх і реалізувати і що перші роки життя дітей є найціннішими для розвитку творчої особистості, для становлення творчої активності. По-друге, розвиток креативності не визначається генетично, а залежить від культури, в якій виховується дитина. По-третє, не існує переривчастості в розвитку здатності до творчості. Спад у розвитку креативності можна зняти в будь-якому віці шляхом спеціального навчання, включення дітей в творчу діяльність, що дозволяє надати утворенню особистісно-орієнтований характер, подолати авторитаризм у навчанні і вихованні, зробити процес освіти емоційно-забарвленим і особистісно-значущими [37, с. 42].

Отже, у кожної дитини є можливість розвиватися, потрібно лише знайти, як реалізувати цю можливість, і тоді кожна особистість зможе піднятися на більші висоти творчої діяльності. Творчість – доля всіх у тій чи іншій мірі, вона є постійним супутником дитячого розвитку.

1.3 Засоби розвитку творчих здібностей учнів на уроках англійської мови

Джерело розвитку учня – спеціально організоване навчання, в якому здійснюється творча діяльність щодо самостійного відкриття наукових закономірностей, законів, способів вирішення завдань, моделі, що втілюють в собі розумову активність, винахідливість, кмітливість, прагнення здобувати знання. Процес розвитку особистості учня в навчанні розглядається як процес творення чогось нового для нього в пізнавальній та предметній діяльності.

Виявом творчого процесу в навчанні виступає створений учнем творчий продукт. Розвиваючись, як суб'єкт творчої діяльності, учень стає все більш вільний у виборі мети і способів їх досягнення. Найвищих щаблів він домагається, коли головною цінністю для нього стає саморозвиток, коли він здатний рефлексивно ставиться до своєї діяльності. Джерело розвитку – спеціально організоване навчання, в якому створюються умови для саморозвитку особистості.

Регулярне використання на уроках системи спеціальних завдань, спрямованих на розвиток пізнавальних можливостей і здібностей, розширює творчі здібності школярів, сприяє особистісному розвитку, підвищує якість творчої підготовленості, дозволяє дітям більш впевнено орієнтуватися в найпростіших закономірностях навколишньої їхньої дійсності й активніше використовувати творчість у повсякденному житті.

Говорячи про значення творчої діяльності учнів на уроках іноземної мови, абсолютно очевидним є факт, що творча діяльність буде сприяти підвищенню пізнавального інтересу та активності учнів на уроках. Творчість має на увазі під собою певну свободу учнів, яка буде активно проявлятися в процесі комунікації. І саме викладання, організоване на основі завдань комунікативного характеру, навчання іншомовної комунікації, використовуючи всі необхідні для цього завдання і прийоми, є відмінною рисою уроку іноземної мови [41].

Значення творчої діяльності на уроках іноземної мови можна проілюструвати за допомогою розкриття цілей роботи над завданнями на:

- 1) розвиток творчих здібностей:
 - сформувати загальні вміння: вміння читати казку, вірш, розповідь;
 - вміння виділяти необхідну інформацію, шукати відповідь на питання, відоме і невідоме;
 - уміння встановлювати зв'язок між даними і тим, що треба знайти;
 - уміння сформулювати свою відповідь на іноземній мові;
 - розвинути мовну здогадку в перекладі незнайомих слів.
- 2) розвиток таких процесів розумової діяльності, як висування цілей, планування, аналіз, порівняння, синтез;
- 3) формування вміння вести міркування;
- 4) розвиток творчої активності, логічного мислення і пізнавальної активності;
- 5) формування абстрактного мислення, просторової уяви, довільної уваги, розвиток мови [6, с. 12].

Використання творчої діяльності підвищує рівень творчого та інтелектуального розвитку дітей, а також підвищує особистісну самооцінку, самоповагу і почуття власної гідності. Таким чином, творчість для школяра в навчальному процесі передбачає наявність у нього здібностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю [11, с.67].

У світовій педагогіці стало загальноприйнятим починати розвиток творчих здібностей в дитячому віці на матеріалі мистецтва і всіляких дитячих ігор. Предметні, рольові ігри та ігри за правилами дають дитині матеріал для розвитку уяви, який вдосконалюється в процесі сприйняття дитячих казок і мультфільмів. Сам процес дитячої творчості розвивається на основі двох підходів. З одного боку, як вказував Л. Виготський, потрібно культивувати творчу уяву, з іншого боку – в особливій культурі потребує процес втілення образів, що створюються творчістю [7, с.232].

Будь-якому суспільству потрібні обдаровані люди, і завдання суспільства полягає в тому, щоб розглянути і розвинути здібності всіх його

представників. На превеликий жаль, далеко не кожна людина здатна реалізувати свій творчий хист. Дуже багато що залежить і від школи. Адже її завдання – підтримати дитину і розвинути здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності були реалізовані.

Останнім часом зросла увага до здійснення розвиваючого навчання. Інтелектуальний розвиток школярів забезпечується відповідним змістом і постановкою навчального процесу. У центрі уваги в навчальному процесі перебувають активність, самостійність дітей, вміння логічно мислити, уявляти. Часто про розвиток учнів судять за їх інформованість, з накопичення великої кількості уривчастих відомостей, фактів, узятих, головним чином, з телепередач. Інтелектуальний розвиток досягається в процесі всієї навчально-виховної роботи: оволодіння практичними навичками, розвиток мислення, формування творчої активності. Тому важливу роль у розвитку школяра грають нестандартні, творчі завдання на уроках іноземної мови, а саме: написання віршів, казок, міні-розповідей на конкретні теми.

Для організації творчої діяльності на уроці необхідно враховувати ряд факторів:

1. Облік вікових особливостей школярів. Без цього неможливо правильно співвіднести між собою мету, мотиви і засоби досягнення мети. Особливої уваги потребують мотиви діяльності, тому що вони визначають інтерес до роботи, виникнення проблемної ситуації і прагнення до досягнення мети.

2. Доступність пропонованих робіт. Складність роботи повинна бути строго погоджена з кожним етапом творчого розвитку дитини. Психологами встановлено, що кожна людина має свій, властивий тільки йому "крок" творчого розвитку, уповільнення або прискорення якого завжди призводить до небажаних наслідків.

3. Поєднання індивідуальної і колективної творчої діяльності школярів. Ця вимога може здійснюватися не тільки на уроках іноземної мови, а й у

позаурочній творчій діяльності дітей, що дозволяє оптимально поєднувати індивідуальну роботу з колективною.

4. Непреривність творчого процесу. Практика показує, що епізодична творча діяльність малоефективна. Вона може викликати інтерес до конкретної роботи, активізувати пізнавальну діяльність під час її виконання, може навіть сприяти виникненню проблемної ситуації. Але епізодичність ніколи не призведе до розвитку творчого ставлення до праці, прагнення до винахідливості, тобто до розвитку творчих якостей особистості.

5. Результативність творчої діяльності. Важливу роль для дитини має кінцевий результат виконуваної на занятті роботи. Необхідно, щоб діти прагнули виконати поставлене перед ними завдання, відчували радість від результатів власної праці. Результативність творчої діяльності слід розглядати не тільки по відношенню до кінцевого результату, але і стосовно кожного етапу виконання творчого завдання [15, с. 68].

Сучасний світ розвивається швидкими темпами. Нові політичні, соціально-економічні, культурні реалії в Україні і в усьому світі, вплив технологічних досягнень цивілізації на розвиток світової мовної індустрії зажадали розширення функції іноземної мови як навчального предмета. Сьогодні криза освіти фіксується повсюдно. Сучасна школа – це великий і складний механізм. Тому, знання іноземних мов – це не тільки ознака культурного розвитку людини, а й умови її успішної діяльності в різних сферах життя. Тому, основною метою навчання іноземної мови в сучасній школі є формування в учнів здібностей використовувати іноземну мову як інструмент спілкування в діалозі культур і цивілізацій в сучасному світі, тобто комунікативної компетенції [26, с. 17].

Ігрова діяльність у процесі навчання виконує такі функції:

1. Навчальна функція полягає в розвитку пам'яті, уваги, сприйняття інформації, розвитку загальнонавчальних умінь і навичок, а також вона сприяє розвитку навичок володіння іноземною мовою.

2. Виховна функція полягає у вихованні такої якості, як уважне, гуманне ставлення до партнера по грі; також розвивається почуття взаємодопомоги і взаємопідтримки. Учням вводяться фрази-кліше мовного етикету для імпровізації мовного звернення один до одного на іноземній мові, що допомагає вихованню такої якості, як ввічливість.

3. Розважальна функція полягає в створенні сприятливої атмосфери на уроці, перетворення уроку в цікаву і незвичайну подія, захоплюючу пригоду, а часом і в казковий світ.

4. Комунікативна функція полягає в створенні атмосфери іншомовного спілкування, об'єднання колективу учнів, встановлення нових емоційно-комунікативних відносин, заснованих на взаємодії іноземною мовою.

5. Релаксаційна функція – зняття емоційної напруги, викликаной навантаженням на нервову систему при інтенсивному навчанні іноземної мови.

6. Психологічна функція полягає у формуванні навичок підготовки свого фізіологічного стану для більш ефективної діяльності, а також перебудови психіки для засвоєння великих обсягів інформації.

7. Розвиваюча функція спрямована на гармонійний розвиток особистісних якостей для активізації резервних можливостей особистості [33, с. 5].

Таким чином, мовна гра володіє великими можливостями в практичному, освітньому і виховному відношеннях як в процесі навчання іноземної мови в цілому, так і для навчання англійської мови учнів старших класів середньої школи зокрема.

Метод «дебати» – це універсальна освітня технологія. Він може бути наповнений будь-яким контентом, використовуватися при вивченні будь-якої дисципліни, в тому числі й іноземної мови, так як є одним із способів розвитку іншомовної комунікативної компетенції. Слід зазначити, що до найбільш значущих для подальшого навчання та професійного зростання комунікативних умінь сучасних учнів можна віднести майстерність

публічних виступів, оскільки протягом усього подальшого навчання і кар'єри їх будуть оцінювати саме за ефективністю усного спілкування з оточуючими.

Виклад власних думок й ідей публічно, особливо на іноземній мові, – досить складний процес, як з лінгвістичної, так і з психологічної точки зору. Часто під час публічного виступу люди не можуть структурувати мову, чітко сформулювати ідеї, спонтанно підібрати необхідні мовні засоби, вони відчують скутість, відчуття невпевненості і сильно хвилюються, що позначається на їх фізичному стані. Не випадково в риторичі з'явилося таке поняття, як «ораторська лихоманка» [31]. Будучи освітньою технологією, дебати дозволяють вирішувати такі завдання:

- навчальні: сприяють закріпленню, актуалізації отриманих раніше знань, оволодіння новими знаннями, вміннями і навичками, формують здатність концентруватися на суті проблеми;

- розвиваючі: сприяють розвитку інтелектуальних, лінгвістичних якостей, творчих здібностей. Дебати розвивають логічне і критичне мислення, дозволяють сформувати системне бачення проблеми, виявити наявність взаємозв'язку подій і явищ, розглядати їх з різних позицій;

- виховні: сприяють формуванню культури суперечки, терпимості, визнання множинності підходів до вирішення проблеми;

- комунікативні: навчальна діяльність здійснюється в міжособистісному спілкуванні, навчання відбувається в процесі спільної діяльності [31, с. 170].

Така багатофункціональність говорить про незаперечні переваги дебатів і зобов'язана їх структурі. Формат дебатів передбачає участь двох команд, що складаються з трьох-чотирьох чоловік (*Sprecher*). Одна команда (*Pro-Seite*) стверджує тезу (тему дебатів), інша (*GegenSeite*) – спростовує її [38, с. 55]. Залежно від поставлених цілей і завдань дебати на уроках можуть набувати різних форм. Т. Светенко в своїй книзі «Путівник по дебатам» класифікує дебати в такий спосіб.

- «Класичні дебати». Це формат, де беруть участь дві команди по три учня, а інші учні є пасивними слухачами, або «рецензентами», або суддями. Однак так чи інакше задіяти кожного в таких дебатах важко, тому цей тип має досить обмежене застосування на уроках.

- «Експрес-дебати». У них фаза орієнтації і підготовки зведена до мінімуму. Підготовка здійснюється безпосередньо на уроці за матеріалом підручника. Цей тип використання формату дебатів може розглядатися як елемент «зворотного зв'язку», закріплення навчального матеріалу, або як форма активізації пізнавальної діяльності.

- «Модифіковані дебати». У них використовуються окремі елементи формату дебатів, або дебати, в яких допущені деякі зміни правил [38, с. 123]. Внесення змін дозволяє залучити до роботи всю групу. Тут можлива зміна регламенту, збільшення числа спікерів в командах, допускаються питання з аудиторії, організовуються «групи підтримки», до допомоги яких команди можуть звертатися під час тайм-аутів, створюється «група експертів», яка може здійснювати функції суддівства, підводити підсумок гри, аналізуючи аргументацію команд і демонструючи зіткнення позицій, виробляти компромісне рішення, що часто буває необхідно на уроках для реалізації навчальних цілей.

Підготовка учнів до участі в дебатах може зайняти тривалий час – до п'яти-шести уроків. Працюючи в старших класах, час на тренування можна скоротитися, в залежності від їх рівня знань.

Заняття 1. На цьому занятті, перш ніж перейти до висловлення своїх точок зору, згідно займаної ролі в дебатах, необхідно навчити учнів бачити відмінність сильної аргументації від слабкої. Сильна позиція логічно доводить думку, володіє унікальністю і чіткістю викладу цієї думки, переконлива для більшості людей.

В якості тренування виявлення відмінності між сильною і слабкою аргументацією, учням можна запропонувати вибрати найбільш підходящу кінцівку фрази. Наприклад, *Smoking should be banned in public places because:*

it is bad it gives people bad breath and makes their teeth yellow secondhand smoke is harmful for nonsmokers. Керуючись вищенаведеним критерієм, учні повинні пояснити, чому деякі аргументи більш переконливі, а деякі – ні. Цей вид роботи проводиться в парах, де учні відстоюють свою точку зору.

Наступним етапом роботи на занятті є розробка учнями власних аргументів на захист запропонованих учителем тез. Робота ведеться в парах, і учні пропонують хоча б один вагомий аргумент на захист. Можна запропонувати на обговорення такі проблеми:

1. *Love is more important than money.*
2. *It is better to be married than single.*
3. *Writing by hand is better than writing by computer.*

Результати роботи однієї пари порівнюються з результатами іншої, і завдання тепер формулюється як визначення найбільш сильних аргументацій серед висловлених. Попередньо, перед активізацією в мовленні, рекомендується повторити граматичні конструкції, що використовуються при порівнянні (*X is ___er than Y / X is more ___ than Y.*), а також конструкції, які використовуються у визначенні причини і наслідку (*X causes Y / If you do X, then Y will happen.*).

Завершальним етапом заняття 1 буде формулювання учнями своїх власних тез. Найцікавішими тезами стають ті питання, з якими люди в більшості не згодні. Вони можуть бути спірними («Смертна кара повинна бути заборонена») або категоричними («Любов важливіша грошей»).

В якості домашнього завдання або в класі учні можуть придумати список тез. Ідеї можуть бути взяті з тем, раніше обговорюваних або прочитаних у класі, з книг, газет, журналів або фільмів, з питань, які викликають особистий інтерес в учнів. Учитель відбирає найцікавіші з них.

Заняття 2. На цьому занятті учні вчаться висловлювати свою думку. В якості розминки учні отримують кілька тез. Учні повинні протягом двох хвилин висловлюватися по одній стороні проблеми. Після закінчення часу, вчитель вимовляє "Switch" і наступні дві хвилини відводяться обговоренню

іншого тези. У такому режимі обговорюються всі запропоновані тези. Це завдання називається "*The Devil's Advocate*" («Адвокат диявола»). Доводячи свою точку зору, учасники повинні керуватися аргументацією, яка виходить з очевидного:

1. Приклад – з особистого досвіду або того, що ви чули або читали.
2. Здоровий глузд – те, що, як ви думаєте, знають всі.
3. Думка експерта – думка експертів повинна бути підтверджена дослідженнями.

4. Статистика – наводяться дані досліджень. Наприклад, *Smoking should be banned in public places*. Приклад з особистого досвіду: *For example / for instance / let me give an example whenever I go to a restaurant or bar and there are people smoking near me, I feel that I am breathing their smoke. This makes me a smoker even though I do not want to be*. Здоровий глузд: *Everyone knows / if...then / it's common knowledge that secondhand smoke is very unhealthy for nonsmokers*. Статистика: *Secondhand smoke causes about 250,000 respiratory infections in infants and children every year, resulting in about 15,000 hospitalizations each year*. Думка експерта: *According to the Environmental Protection Agency, "secondhand smoke causes approximately 3,000 lung cancer deaths in nonsmokers each year."* Для закріплення навички, учні наводять свої приклади або логічні докази. Вони можуть використовувати ідеї, висловлені на минулому занятті.

Заняття 3. На третьому занятті пояснюється структура дебатів.

1. Формуються команди (по 2-3 учні в команді).
2. Розглядаються тези. Кожна команда отримує список тез, розроблених на минулому занятті. Учні розподіляють тези за ступенем зацікавленості в них.

3. Вибираються тези і позиції. Дві команди працюють разом, порівнюючи свої списки і визначаючи ту тезу, відповідно до якої будуть вести дебати. Потім вони вибирають позицію в дебатах – сторона «За» або сторона «Проти».

4. Знайомство зі структурою дебатів:

Speech 1: перший учасник боку «За» пропонує тему і виступає з першим аргументом своєї команди.

Speech 2: перший учасник боку «Проти» висловлює протилежну точку зору своєї команди.

Speech 3: другий прихильник висловлює другий аргумент.

Speech 4: другий противник – другий контраргумент.

Оголошується перерва 5-10 хвилин для того, щоб учні підготували свої промови-протести.

Speech 5: Команда «Проти» висловлює два власних спростування на два твердження команди «За» і резюмує свої власні дві причини.

Speech 6: Команда «За» висловлює два спростування на два негативних аргументи команди-супротивника і резюмують власні дві причини. Дебати можуть також проводитися в більш вільній формі:

Уміння вести дебати не приходять саме по собі. Учні повинні вміти міркувати і аналізувати при підготовці до дебатів, під час дебатів і після. Завдання вчителя знайти спосіб, щоб робота учнів в цьому напрямку була правильно організована, а саме допомогти розробити способи підходу до проблем. Учитель може запропонувати учням підготувати папки для дебатів. Усі свої замітки й інформацію по тезах було б доцільно складати в окрему папку. Даний спосіб допомагає учням краще організовувати свої думки і замітки, це зручно також для організації підготовки до дебатів і рефлексії – статті, які вони прочитають, записи, які вони зроблять, критику і так далі.

Метод кейс-метод вперше був застосований в Гарвардській бізнес-школі в 20 х роках ХХ століття. Вчителі школи дуже швидко зрозуміли, що не існує підручників, потрібних для аспірантської програми в бізнесі. Їх першим рішенням даної проблеми було інтерв'ю з провідними практиками бізнесу і написання докладних звітів про те, чим займалися ці менеджери, а також про фактори, що впливають на їх діяльність. Слухачам давалися описи певної ситуації, з якою зіткнулася реальна організація в своїй діяльності, для

того щоб ознайомитися з проблемою, знайти самостійно і в ході колективного обговорення рішення.

Кейс-метод – це ділова гра в мініатюрі, оскільки поєднує в собі професійну діяльність з ігровою. Сутність даної технології полягає в тому, що навчальний матеріал подається учнем у вигляді мікропроблем, а знання набуваються в результаті їх активної дослідницької і творчої діяльності по розробці рішень.

Безперечними плюсами кейсів є:

- практична спрямованість;
- можливість адаптувати ситуацію до реальної організаційної ситуації;
- активність учасників у відносно безпечній ситуації;
- можливість створити робочу доброзичливу мотивуючу обстановку, що дозволяє учасникам задіяти наявний досвід, проявити креативність;
- можливість отримання позитивного зворотного зв'язку від ведучого і учасників, можливість для учасників підвищити свою впевненість в тому, що вони можуть дати собі раду в реальності з завданнями такого плану або, навпаки, виявити свої недоліки;
- можливість для учасників робити помилки в ситуації, наближеній до реальності, а потім їх аналізувати.

Основними поняттями, що використовуються в кейс-метод, є поняття «ситуація» і «аналіз». Термін «ситуація» містить в собі кілька смислових контекстів і може розумітися як певний стан з певними протиріччями, характеризуватися високим ступенем нестабільності. Поняття «аналіз» може розглядатися як уявне розчленування об'єкта на частини і як наукове дослідження. Існує безліч видів аналізу: системний, кореляційний, факторний, статистичний аналіз та інші види аналізу. В цілому можна сказати, що всі ці різновиди аналізу можуть використовуватися в кейс-методі, що в значній мірі розширює його можливості.

Важливою особливістю кейс-методу є його ефективна сполучуваність з різними методами навчання. У таблиці 1 представлені можливості інтеграції

різних методів при організації роботи з кейсом [12]. Різні методи організації освітнього процесу можуть бути успішно інтегровані в кейс-метод. Джерелами кейсів є практичне суспільне життя, освіта і наука – це третє джерело кейса як комплексу.

Таблиця 1.1

Методи, що використовуються в кейс-методі

Метод, який інтегрований в кейс-метод	Характеристика його ролі в кейс-методі
Моделювання	Побудова моделі ситуації
Системний аналіз	Системне уявлення і аналіз ситуації
Мисленневий експеримент	Спосіб отримання знання про ситуацію за допомогою її уявного перетворення
Методи опису	Створення опису ситуації
Проблемний метод	Подання проблеми, що лежить в основі ситуації
Метод класифікації	Створення упорядкованих переліків властивостей, сторін, складових ситуації
Ігрові методи	Подання варіантів поведінки героїв ситуації
«Мозкової штурм»	Генерування ідей щодо ситуації
Дискусія	Обмін поглядами з приводу проблеми і шляхів її вирішення

Хороший кейс повинен відповідати чітко поставленій меті створення; мати відповідний рівень складності; ілюструвати декілька аспектів реального життя; мати національне забарвлення; ілюструвати типові ситуації; провокувати дискусію; розвивати творче мислення.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

2.1 Методика використання технології дебатів на уроках англійської мови

Приєм «дебати» відноситься до числа найбільш ефективних прийомів для досягнення успішної мовної взаємодії між комунікантами. Цей прийом дозволяє інтегрувати і залучити велику кількість учнів у процес мовленнєвої взаємодії одночасно, а також з його використанням можна розглянути і обговорити актуальні проблеми сучасності, які будуть цікаві і самим школярам. Впроваджуючи різного роду дебати на уроках іноземної мови, учитель тим самим сприяє пробудженню у дітей інтересу і до вивчення предмета.

Дебати формують в учнів усі чотири основних мовних комунікативних уміння – аудіювання, читання, говоріння та письма, саме ці вміння відповідно до нормативних документів повинен розвивати в учнів учитель іноземної мови [22]. Крім розвитку безпосередньо мовних умінь прийом «дебати» формує навички публічного виступу. Доведено, що однією з головних причин боязні школярів виступати публічно на іноземній мові є відсутність у них комунікативних навичок і досвіду публічних виступів на рідній мові. Дебати ж учать таким мовним тактикам, які в майбутньому дозволять учням ефективніше спілкуватися, виступати на міжнародних семінарах і конференціях, брати участь в дискусіях з іноземцями, відстоювати вголос власну думку і говорити публічно іноземною мовою [19, с. 129].

Ефективність використання прийому «дебати» під час навчання іноземної мови багато в чому залежить від ступеня усвідомлення учителем можливості і доцільності їх застосування. Необхідно враховувати мовну підготовку класу [25].

У старших класах прийом «дебати» може використовуватися як з метою узагальнення, систематизації та закріплення навчального матеріалу, так і виступати в якості контрольного говоріння. Однак необхідно враховувати, що не кожна тема може бути предметом дискусії, вона повинна бути грамотно сформульована, як правило, учителем.

У методичній роботі Джорджа МакКаллама: *"101 Word Games for Students of English as a Foreign Language"* наводяться такі можливі теми для обговорення в форматі «класичних» дебатів на заняттях англійської мови: *"Environment is more important than heredity"* (Довкілля важливіше спадковості); *"There is too much violence on television today"* (Сьогодні на телебачення занадто багато насильства); *"Examinations are unnecessary and should be eliminated"* (Іспити не потрібні, і їх треба скасувати); *"Population is not as serious problem as we are led to believe"* (Перенаселення не така серйозна проблема, як ми думаємо); *"Childhood is definitely the happiest period in one's life"* (Дитинство – найщасливіший час життя) [27, с. 131].

Підготовка і поведінка дебатів припускають організацію роботи в групах (командах). Відзначимо можливі принципи розподілу учнів по групах. Учитель може сам створити команди, розподіливши ролі, або учні створюють групи самостійно, а ролі розподіляються за взаємною згодою або за жеребом.

Перед проведенням безпосередньо дебатів потрібна серйозна попередня підготовка учнів. На цій стадії часто використовуються прийоми, що дозволяють стимулювати творче і критичне мислення школярів, такі як «мозковий штурм» або прийом «ментальні карти» (карти пам'яті). Прийом «мозковий штурм» застосовується на стадії безпосереднього генерування і вибору ідей і передбачає дотримання ряду принципів. Перш за все, чітко формулюються цілі, завдання та обмеження. Учасникам обговорення забезпечується максимальна свобода: надання слова кожному (підбадьорення соромливих, «притримання» найбільш активних і авторитетних), а також повна свобода думок, заохочення «божевільних» ідей і аналогій.

Обговорення ведеться ієрархічно: спочатку – максимально «вшир», потім оцінка перспективності варіантів і відбір найкращих, потім знову «вшир». При використанні методу мозкового штурму важливі ролі ведучого, який контролює хід обговорення, і фіксатора ідей. Однак, незважаючи на продуктивність методу, його результати надзвичайно сильно залежать від підготовки і проведення [26]. Головна ідея прийому «карти пам'яті» ("*mind mapping*") – відмова від звичайних «лінійних» записів і фіксація інформації в графічній формі у вигляді розгалуженої крони дерева, з використанням ілюстрацій, символів, патернів (зразки, шаблони) і асоціацій.

Головна тема розташовується в центрі листа, після чого вибираються найважливіші аспекти теми, для яких малюються гілки від головної проблеми. Для кожної підтеми існує окрема головна гілка, а для кожної концепції використовується одне слово. Де це можливо, концепція супроводжується ілюстрацією. Після створення карти пам'яті слідує фаза «розумного читання», коли перед виступом спікери побіжно перевіряють основні ідеї, відзначають на карті ключові фактори і важливі деталі. В результаті метод служить пошуку, структуруванню і своєчасному використанню ідей [15, с. 58].

У ході навчання іноземної мови є допустимим застосовувати «модифіковані» дебати, в які внесені деякі зміни правил, що дозволяє залучити до роботи всю групу. В модифікованих дебатах можлива зміна регламенту, збільшення числа гравців в командах, допускаються питання з аудиторії, організовуються «групи підтримки», обговорення проблеми триває після гри і т.д [22]. Продуктивні на уроках іноземної мови та інші формати дебатів: експрес-дебати, дебати як форма роботи з письмовим або усним текстом, «швидкісні» дебати і т.д.

Проаналізуємо види дебатів:

1. Спірні ідеї (*Controversial ideas*). Учитель ділить клас на 3 групи. Перша група повинна придумати аргументи на підтримку наступного твердження: "*Marriage is a perfect social institution*" («Шлюб є прекрасним

соціальним інститутом»). Друга група навпаки повинна спростувати дане твердження і придумати аргументи на підтримку іншого твердження: "*Marriage should be abolished*" («Шлюб повинен бути скасований»). Завдання третьої групи учнів – зайняти нейтральну позицію з даного питання. Учні, які опинилися в третій групі, висловлюються за темою: "*Marriage laws need performing*" («Законам про шлюб необхідні зміни»). У кінці дебатів кожен учень повинен визначитися з тим, якої позиції він дотримується і чому.

2. Дебати, засновані на читанні тексту (*Text-based debate*). Учні читають текст, присвячений тій чи іншій темі, наприклад: "*Money makes the world go round*" («Гроші правлять світом»). Після прочитання тексту учні обмінюються своїми думками, висловлюючи свою згоду або незгоду з даною проблеми.

3. Дебати, засновані на прочитаній книзі (*Book-based debate*)
Прочитавши ту чи іншу книгу, наприклад: "*The picture of Dorian Gray*" («Портрет Доріана Грея»), учням пропонується висловитися по темі: "*Our face or our soul?*" («Що важливіше зовнішність або душа?»).

4. Міні-дебати (*Mini-debate*). Учитель видає учням лист, на якому написані ті чи інші спірні твердження. Завдання учнів – погодитися або не погодитися з ними і пояснити свій вибір [27].

Значущим бачиться той факт, що дебати є засобом формалізації дискусії. Це особливо важливо в процесі вивчення іноземної мови, так як розмовні теми частіше, ніж на інших предметах, зачіпають особистість учня. Учні часто зазнають труднощів перед ситуацією, коли необхідно пред'явити класу свою думку. Засобом подолання цієї ситуації стає формалізація дискусії, тобто переклад її в русло дебатів [7]. Крім того, дебати привчають школярів до адекватного використання мовних кліше в публічних виступах. До числа найбільш часто вживаних можна віднести такі: *we suppose, we must confess, we suggest, we believe, the thing is, the fact is, we wonder, the point is, in our opinion, there is something in what you are saying but, we appreciate, thank you for your attention, thank you for the questions* і ряд інших.

Дебати також формують в учнів уявлення про структуру мови. Прикладом сюжетної мови в «класичних» дебатах може служити план мови першого спікера: вітання слухачів – представлення команди і самого себе – вступ (обґрунтування актуальності теми – визначення понять (дефініцій) теми – висунення критерію – аргументація – висновок – подяка за увагу. Розуміння учнями структурних і сюжетних схем мови дебатів дозволить їм надалі чітко скласти план більшості публічних виступів [9].

До творчих прийомів для навчання говорінню на уроках іноземної мови відносять різні дискусії (*discussions*) і дебати (*debate*). При вивченні теми: «*Education*» у рамках мовної ситуації учням пропонується обговорити і з'ясувати: «Яка школа краща: традиційна або альтернативна?» Для цього їм пропонується розділитися на дві команди, що підтримують різні типи шкіл; дається час, щоб вони приготували твердження «за» свою школу і «проти» школи опонентів. Оголошується регламент, що протягом десяти хвилин буде йти обговорення, ставиться мета: «Переконати своїх опонентів, що школа своєї команди краще». У процесі обговорення вчитель фіксує на дошці бали за переконливі докази кожної команди. Після завершення обговорення ставиться питання: «Чи є такі члени команди, кого переконали суперники, і він хотів до них приєднатися?», І підводиться підсумок за кількістю аргументів. Потім учитель дає аналіз помилок, які зустрілися під час обговорення. [28].

Таблиця аргументів

Спікери	Зміст аргументу	Сильний	Посередній	Слабкий
Спікери команди, яка стверджує				
Спікери команди, яка заперечує				

Розглянемо використання методу дебатів на практичному занятті з теми: *"Human impact on the environment"* («Вплив людини на навколишнє середовище»).

Тип уроку: урок контролю, оцінки знань і умінь.

Використана лексика: *air pollution* – забруднення повітря; *water pollution* – забруднення води; *filter installation* – установка фільтрів; *Greenpeace* – організація «Грінпіс»; *conservation of natural resources* – охорона навколишнього середовища; *acid rain* – кислотний дощ; *to be threatened with extinction* – бути під загрозою вимирання; *endangered species* – зникаючий вид; *chop down* – вирубувати; *carbon dioxide* – вуглекислий газ / двоокис вуглецю; *recycling* – вторинне використання; *reduce the threat* – знижувати загрозу; *renewable energy* – відновлювальна енергія; *toxic*

substance – токсична речовина; *noise pollution / standards* – шумове забруднення / норми шумового забруднення.

Мета уроку: розвиток навичок говоріння на основі використання прийому «дебати» на тему: "*Positive and negative human impact on the environment*" («Позитивний і негативний вплив людини на навколишнє середовище») і складання підсумкового полілогу по темі: "*Human impact on the environment*" («Вплив людини на навколишнє середовище»).

Завдання:

1. Пізнавальне: формувати уявлення про проблеми навколишнього середовища, способи його захисту і вплив людини на нього.

2. Розвиваюче: розвивати мислення, увагу, уяву.

3. Виховне: виховувати шанобливе ставлення до природи, розвивати вміння слухати однокласників і доводити свою точку зору.

4. Навчальне (практичне): розвиток уміння говоріння.

Даний урок займає важливе місце в системі уроків по темі, що вивчається, метою уроку є розвиток навичок говоріння на основі використання прийому «дебати». На даному уроці оцінюється рівень мовної підготовки старшокласників при складанні підсумкового полілогу по заданій темі.

Ресурси: комп'ютер, дошка, робочий зошит "*Starlight*".

Комунікативне завдання: розіграти полілог по заданій темі відповідно до критеріїв, де учні повинні висловити своє ставлення до даної проблеми, навести аргументи на підтримку своєї точки зору.

Хід уроку: Учитель вітає учнів і дає установку на урок: "*Good morning, children! I'm glad to see you. How are you today? Let's start our lesson*". Після привітання вчитель перевіряє домашнє завдання. Після перевірки домашньої роботи говорить про те, що сьогодні діти поговорять про вплив людини на навколишнє середовище: "*Today we will speak about our influence on the environment*". Далі просить учнів згадати про те, які проблеми навколишнього середовища існують в наш час і які заходи захисту щодо їх усунення

приймаються: *"Let's remember what environmental problems do exist in the world nowadays and what methods of protection do people use to avoid them?"*

Після обговорення вчитель видає учням текст з теми: «Проблеми навколишнього середовища» (*"Environmental problems"*) для того, щоб діти прочитали його і відповіли на ті ж самі питання, використовуючи інформацію з тексту. Приблизний текст для прочитання:

Environmental problems.

In recent years the number of environmental problems has increased greatly. One of the most dangerous problems for our planet is global warming which means that most climates all over the world are changing and getting warmer. It happens because we burn too much petrol resources, such as oil and coal, and the Earth heats up. This process can cause melting of the polar ice and the sea level rising in the future. If the climate changes there will be floods, heavy storms or severe droughts in different areas of the world. Cutting down on exhaust fumes from vehicles could help solve this serious problem. Our planet is overpopulated, that's why we are using up our natural resources – they are not endless. So the scientists have started looking for some alternate forms of energy such as water, wind, sunlight and even tides. These resources are clean, natural and unlimited. I'm glad that modern automobile industries make hybrids which use electric or solar energy instead of petrol. It would definitely help protect our environment from pollution. There are different kinds of environmental pollution: air pollution, water pollution, land pollution. Sadly, not all human beings realize or admit that we are the ones who cause these problems and we should be the first to stop them and protect our environment. Because of the industrial revolution the air is polluted with awful chemicals; seas and oceans are poisoned with oil spills. Many rare species of flora and fauna are threatened with extinction. We should be proud to live on our wonderful planet and understand that the consequences of pollution might be terrible and affect us and our children later. We should start recycling things made of glass, paper, plastic and aluminium. We should stop smoking and plant as many trees as we can because they can give us more oxygen.

We need to drive less and use public transport in order to reduce fuel burning. We are responsible for the situation.

Приблизні відповіді учнів на поставлені запитання:

Питання 1. Проблеми навколишнього середовища, існуючі в наш час (*environmental problems*): *global warming* (глобальне потепління), *melting of the polar ice and the sea level rising* (танення полярного льоду і підвищення рівня моря), *floods* (повені), *heavy storms* (сильні шторми), *severe droughts* (сильні посухи), *air pollution* (забруднення повітря), *water pollution* (забруднення води), *land pollution* (забруднення ґрунту), *species extinction* (вимирання видів).

Питання 2. Заходи захисту щодо їх усунення (*methods of protection*): *recycling glass, paper, plastic and aluminium* (переробка скла, паперу, пластику та алюмінію), *stop smoking* (кинути палити), *plant trees* (садити дерева), *drive less* (менше їздити на машинах) *and use public transport* (використовувати громадський транспорт). Після прочитання і обговорення тексту вчитель переходить до проведення дебатів.

Дебати: *Positive and negative human impact on the environment.*

Вид дебатів: «модифіковані» (*modified debate*).

Час проведення дебатів: 17 хвилин.

Хід проведення дебатів: Учні діляться на 3 групи: підприємці, захисники природи, прості жителі планети. Підприємці повинні привести позитивні докази про вплив людини на навколишнє середовище, захисники природи негативні, жителі повинні зайняти нейтральну позицію і навести приклади свого впливу на навколишнє середовище, які повинні містити як позитивні аргументи, так і негативні: *"So, now I am going to divide you into 3 groups. The first group will be businessmen who will present only positive people influence on the environment. The second one will be environmental protectors who will present only negative influence on the environment. The last group will be ordinary people of our planet who do not belong to any groups and who will present examples of their own influence on the environment which can be both*

positive and negative". Після того, як учні обговорять все в групах, починаються безпосередньо самі дебати: кожна сторона презентує свої докази, починаючи з підприємців. Учні можуть заперечувати опонентів, але вони повинні дослухати попередній озвучений аргумент іншої групи учнів, не перебиваючи їх: *"Let's start our debates with our businessmen. You may object to your opponents but after they will present their arguments"*. Після обговорення учнями в цих же групах, дається час підвести підсумок дебатів, скласти певний висновок про вплив людини на навколишнє середовище і представити свої міркування класу: *"Now, I'll give you some time to draw the conclusion of the debates and make up a short paragraph about peoples influence on the environment which will be presented to the whole class"*.

Після проведення дебатів учитель ділить учнів на групи по 3 учні для того, щоб скласти підсумковий полілог по темі: «Вплив людини на навколишнє середовище» і акцентує увагу учнів на те, щоб вони використовували в ньому якомога більше лексичних одиниць, як з цього уроку, так і з уроку на тему: «Стихійні лиха».

Учні презентують полілоги в класі на оцінку: *"Now you will be divided into groups of 3 people to make up a polilogue about "Human impact on the environment". You should use as many lexical units as you can from the topic "Natural disasters" and from today's lesson. Then you present your polilogues to the class for a mark "*.

У кінці вчитель підводить невеликий підсумок уроку, кажучи про те, що вплив людини може бути негативним (забруднення річок, повітря) і позитивним (установка фільтрів повітря, чистка річок, створення організацій з боротьби з проблемами навколишнього середовища). Говорить про те, що ми самі повинні піклуватися про свою планету, тому що це дім, в якому ми живемо: *"So, that's the end of our lesson. As you have understood people's influence on the environment can be both positive as cleaning the rivers, creating special organizations and filters installation, and negative as air and water pollution. But we all should take care of our planet because it's our home we live*

in". На етапі рефлексії вчитель роздає учням листочки і пропонує оцінити свою роботу на уроці.

Висновок: урок пройшов ефективно і плідно. Були досягнуті цілі і завдання уроку. Учні успішно впоралися із завданнями. «Емоційний пік» настав на етапі творчого застосування знань у новій ситуації, коли учні розділилися на групи і висловлювали свої докази по темі, не погоджуючись один з одним. У цьому віці дуже важливо відстояти свою точку зору і бути зацікавленим в рішенні проблеми, тому учні інтелектуально і психологічно готові до цього і охоче включаються в роботу.

Самоаналіз: даний урок є уроком-доповненням до основної навчальної програми, він пов'язаний з досліджуваними учнями темами. Метою уроку є розвиток уміння говоріння за допомогою прийому дебати на тему: «Вплив людини на навколишнє середовище». Вирішується одна з важливих задач уроку: виховувати шанобливе ставлення до природи. Клас зацікавлений в обговоренні і темі, а також активний при роботі, тема і завдання повністю відповідають віку і рівню знань учнів, а також тема дуже актуальна в наші дні. Урок розділений на етапи, які логічно пов'язані між собою.

Головною метою технології є не тільки навчити старшокласників взаємодіяти один з одним і обмінюватися інформацією іноземною мовою за допомогою прийому «дебати», а й спонукати їх до творчого мислення. Участь в різного роду дебатах, має допомогти старшокласникам при складанні підсумкового полілогу по заданій темі.

2.2 Особливості використання комунікативної гри для формування творчих здібностей учнів 11-х класів

Ігрові методи, як правило, використовуються на початковому етапі навчання, при цьому в старших класах їм приділяється набагато менше уваги через стереотип про те, що гра – це відпочинок і розвага, яка призначена тільки для дошкільного та молодшого шкільного віку. Проте, методисти

заслужено вважають гру ефективним методом навчання на будь-якому етапі навчання, тому що вона стимулює мотиваційну сферу учнів на оволодіння мовою [30, с. 15].

Основними цілями використання ігрового методу навчання є розвиток мовленнєвих умінь, навичок, навчання вмінню спілкуватися. Отже, гра розвиває розумову, волюву і пізнавальну активність учнів. За допомогою неї відбувається формування загальнонавчальних умінь і навичок, позитивної мотивації, вміння працювати в групі. В учнях виховується повага до співрозмовника.

Гра може бути використана на різних окремих етапах уроку або тривати весь урок. При плануванні цілого уроку в ігровій формі необхідно розбити його на наступні етапи: попередню підготовку, власне гру, висновок до уроку [34]. Вибір виду гри залежить від цілей уроку, які можуть містити в собі спрямованість як на вдосконалення певних навичок, так і на отримання учнями нових знань.

У наш час у методиці виділяються різноманітні види ігор, при цьому багато вчених класифікували їх на підставі різних ознак, але жодна з класифікацій не стала загальноприйнятною в науці.

Методисти відзначають важливість включення мовних ігор в процес навчання, тому що вони роблять його якіснішим, розвивають пізнавальний інтерес, творчу і розумову активність учнів, мотивують до оволодіння мовою [19, с. 5].

Через мовні ігри виконуються такі методичні завдання, як досягнення психологічної готовності до мовного спілкування в учнів, багаторазове повторення мовного матеріалу в умовах природної необхідності, тренування у виборі потрібного мовного варіанту, таким чином, учні готуються до ситуативного і спонтанного мовлення. Результати навчання поліпшуються через почуття рівності, захопленості завданням і відчуттям посильності його виконання, які допомагають учням подолати сором'язливість, що заважає вільно розмовляти на уроках іноземної мови. Гра втягує в активну творчу

діяльність кожного учня окремо і всіх разом, дозволяючи ефективно керувати навчальним процесом. Гра дає учням можливість вибору, самовираження, самовизначення і саморозвитку, тому що є вільною діяльністю.

Мотиваційним фактором для учнів є орієнтація на результат, яка стимулює їх до того, щоб виконувати ігрове завдання заради перемоги. Таким чином, учнів залучає змагальна складова гри, а її знеособленість набуває особистісного значення [22, с. 81]. Проте, при організації ігрових форм навчання можуть виникнути проблеми, пов'язані з відсутністю мотиву в учнів, оскільки не всім хочеться грати на уроці. При цьому для ефективності гри мотивація повинна бути внутрішньою, а не бути просто реакцією на вимоги вчителя, адже навіть якщо при відсутності мотиву учень буде говорити іноземною мовою, дана мова буде з примусу, що відрізняється від поняття мовної діяльності.

Для активізації мовленнєвої діяльності потрібно ініціювати ігровий мотив учня, щоб він підключив особистий досвід і задіяв емоційну пам'ять. Крім того, гра стає більш цікавою в тому випадку, якщо вчитель задіє матеріал, що виходить за рамки підручника, використовує міждисциплінарні зв'язки [24, с. 26]. Також, для успішного проведення будь-мовної гри необхідний ретельний відбір матеріалу і методична підготовка. Важливо правильно підібрати вид мовної гри в залежності від цілей уроку, щоб розвиток умінь або вдосконалення навичок говоріння відбувалося максимально результативно.

У мовну ігрову діяльність включаються такі соціальні характеристики: тема, обстановка, рольові відносини між учнями, сфера використання мови. Дані характеристики наближають говоріння на уроці до комунікації в реальному житті. Таким чином, діапазон мовних функцій розширюється активніше, ніж при інших видах парної і групової роботи, крім того, краще засвоюється і мовний матеріал: лексичні одиниці, граматичні структури [23, с. 59].

У мовній грі, як і в будь-якій колективній грі, присутні елементи двохплановості, тому що з одного боку, грає виконує реальну діяльність, а з іншого – ця діяльність в деякому відношенні умовна. Через це досягається розвиваючий ефект гри [27]. Багато вчених методистів виділяють рольові та ділові ігри, як найбільш складні види мовних ігор, тому доцільно виділити їх особливості в роботі. Рольові ігри характеризуються наявністю: проблеми в основі гри, різним ставленням персонажів до цієї проблеми, проблемної ситуації, як умови когнітивного конфлікту. Рольові ігри на уроках іноземної мови можуть бути диференційовані за складністю мовного завдання й її тривалістю. Для організації рольової гри учні розподіляються по ролям і розігрують ситуації спілкування відповідно зі своїми ролями і темою рольової гри. Ступінь контролю мовлення учнів може варіюватися, наприклад, для цього пропонується така класифікація рольових ігор: контрольовані, які передбачають використання заздалегідь заготовлених для них реплік; помірно контрольовані, в яких учням описуються сюжет гри і їх ролі; вільні, в яких учням даються лише тема гри і розподіл ролей, а також, під час яких розігрується один з епізодів гри.

Слід зазначити, що рольовій грі варто відводити гідне місце на всіх етапах роботи над темою, так як вона сприяє розширенню сфери спілкування, а це передбачає попереднє засвоєння мовного матеріалу в тренувальних вправах і розвиток відповідних навичок, які дозволять учням зосередитися на змістовній стороні висловлювання. Наявність достатньої кількості годин в навчальному плані, після закінчення тематичного блоку або декількох тематичних блоків (наприклад, в кінціпівріччя / року) дозволить провести рольову гру тривалістю цілий урок. У такому випадку, метою може бути комплексне тренування мовного вміння.

Наприклад, якщо протягом навчального року розвивалися такі навички говоріння як участь в дискусії на знайому тему, висловлення власної думки по знайомій темі, аргументувати і пояснювати переваги і недоліки, також в рамках знайомої теми, чомно погоджуватися або не погоджуватися зі

співрозмовником, уточнювати інформацію у співрозмовника, то кілька з цих діалогічних умінь можна скопіювати в сюжет гри, що проводиться під кінець курсу [32, с. 54].

Велика розмаїтість мовних рольових ігор тривалістю 40 хвилин і більше представлені в британському збірнику «*Games to Play*» [27], проте варто враховувати, що збірник автентичний і розрахований на дорослих учнів, тому для шкільного уроку слід відбирати запропоновані зарубіжними авторами універсальні ігри у відповідності до актуальності мовних ситуацій для підліткового віку і сучасними соціально-культурними реаліями, або адаптувати запропоновану гру.

Однак, якщо ж рольова гра вписується в структуру стандартного уроку як один з видів відпрацювання матеріалу цього уроку, то доцільно планувати її проведення на етапі практики. Отже, умовою проведення успішної з методичної точки зору мовної гри, як нетривалої, так і тривалістю в урок, є передчасна підготовка як елементів плану змісту, так і плану вираження [31, с. 51]. Тобто при плануванні педагогу слід продумати кожен компонент цього виду вправи. Компонентами мовної гри є:

- 1) ситуація;
- 2) ролі;
- 3) тема;
- 4) завдання (установка) [29].

Учителю необхідно реально оцінювати рівень мовної підготовки групи і в залежності від цього вибрати тип гри; дуже важливий точний прогноз, яка лексика знадобиться. Безумовно, чим вище рівень, тим це важче зробити. Другим кроком є підготовка карток з коротким описом рольової ситуації і ролі (роздаткового матеріалу). Учні повинні мати фактичну інформацію, яка або їм видається (наприклад, розклад поїздів, програма передач, будь-який базовий текст, навколо якогобудується гра), або їм самим доручають відшукати цю фактичну інформацію. Після відпрацювання мовного

матеріалу і фронтального обговорення ситуація і фактів, учні отримують картки з роллю.

Існує також ряд вимог до рольової картки, який в деякій мірі співзвучні вимогам до формулювання завдань (instructions). Опис ролі має бути зрозумілими і не дуже об'ємним, і щоб етап ознайомлення із завданням не затягнувся. Описи повинні бути чіткими, короткими. Лексика, необхідна для здійснення ролі, повинна бути знайома учням.

Гра буде реалістична і "життєва", якщо учень зможе швидко увійти в роль і зрозуміти рольову ситуацію, адже рольова гра має на увазі елемент спонтанності, а не тривалого аналізу персонажа. Існують рекомендації про включення опису емоційного стану персонажа ролі. Не варто вимагати від учнів відтворення будь-якої емоції рольової картки, якщо тільки метою уроку не є відпрацювання емоційно-експресивної лексики. Включати в картку опис емоційного стану ролі варто тільки в тому випадку, якщо запропонована для ролі емоція дійсно адекватна рольовій ситуації [35, с. 17].

Розподіляючи ролі для кожного учня, необхідно враховувати їх здатності і характер. Мова учнів часто буває неприродною у зв'язку з відсутністю в ній так званих *conversation fillers*, або виразів-кліше. *Conversation fillers* включають в себе ввічливі відповіді в ситуаціях повсякденного спілкування (*You're welcome. – Not at all. – You bet. – Certainly. May I have a (piece of...)? – Help yourself*), фрази для вираження емоцій: інтересу (*I'm going to buy a new flat. – How nice!*), ентузіазму (*That's great! – Terrific! – Marvelous! – What do you know about that?*), недовіри (*No kidding! – I do not believe it! – Incredible!*), співчуття (*My mother broke her arm – Oh, that's too bad – How horrible!*), згоди (*This is a good idea. – You're right. – It certainly is. / Shall we go clubbing? – Yes, let's go. – Why not*), незгоди (*No, never*).

Крім цього, перед введенням рольової гри в навчальний процес має сенс навчити деяким стилістичним особливостям мови. Наприклад, учні повинні розуміти, що якщо до колеги можна звернутися "*Hi there, Bobby*", то

у розмові з начальником більш доречно сказати *"Good afternoon, Mr. Stevenson"*, і весільна церемонія виглядала б безглуздо, якщо священник сказав би: *"OK, Bill, so you want to marry Anny here"* замість: *"Do you, Bill Jones, take this woman..."* [33, с. 11-16].

У цілому на опанування іноземних мов можуть негативно вплинути емоційний фактор (наприклад, боязнь виглядати смішно при спілкуванні) і особистісні чинники (різна швидкість засвоєння матеріалу – лабіальні і інертна нервова система, боязнь вступити в контакт з іншою людиною, бар'єр очікування нерозуміння) [20, с. 89]. Безсумнівно, рольові ігри можуть служити підмогою в подоланні цих емоційних і особистісних бар'єрів при оволодінні ІМ (іноземною мовою), проте одночасно з цим, перераховані вище фактори можуть вплинути на «прогривання» самої рольової ситуації. Завдання вчителя при підготовці гри – продумати способи подолання цих бар'єрів. З самого початку занять учні повинні звикнути працювати парах / групах; це особливо важливо в класах по 12-15 дітей, де хороша парна робота різко підвищує ефективність занять. Також необхідно враховувати інтереси і тип групи; бувають творчі групи, де фантазія і артистичні здібності дозволяють вчителю перекласти більшу частину підготовки на них самих. В іншому випадку, варто передбачити завдання для встановлення психологічного контакту і розкріпачення.

Існує кілька способів проведення сесії рольової гри в умовах класу. Проаналізуємо традиційні техніки «Акваріум» і «Паралелі» [21, с. 114]. У першому випадку учні сідають в коло, і в ході дії гри головні гравці виходять в центр і програють свої ролі на огляд інших учнів, після чого змінюються зі спостерігачами. «Паралелі» мають на увазі одночасну парну або групову роботу, тобто поділ класу на підгрупи з комплектом рольових карток для кожної пари або підгрупи і «паралельне» прогривання ролей. При такій організації вчителю складніше контролювати і аналізувати процес виконання завдання, консультувати і фіксувати недоліки. Можливим рішенням у даній ситуації могли б бути додаткові «глядачі-аналітики», вибрані заздалегідь з

класу. Наприклад, школярі одночасно програють рольову ситуацію «вибір майбутньої професії» (наприклад, в рамках тем «*Success*» або «*Personality*») в парах, у кожній з яких є роль шкільного психолога і старшокласника.

Під час паралельної роботи груп, кілька заздалегідь обраних учнів спостерігають і збирають інформацію, виконуючи ролі журналістів, які після проведення гри презентують усний звіт про переваги сучасних школярів у виборі професій або розповідають про користь або навпаки неефективність консультації з юнацьким психологом, ілюструючи свій звіт анонімними прикладами з «підслуханих» бесід. На допомогу педагогу при контролі проведення «паралельних» рольових ігор з великою мовною групою може прийти також ще один вчитель або сильний учень, який би проаналізував і анонімно виніс на дошку можливі мовні помилки. Якщо в кожній групі після поділу в групі вийшло більше учнів, ніж підготовлених ролей, можна 2-3 учням «грати» від однієї рольової картки [11, с. 62]. Наприклад, якщо до заздалегідь запланованої гри *Investigation* на тему *Punishment* приєднуються додаткові гравці, двоє учасників можуть керуватися картою *Detective*, представляючи групу сищиків. Недоліком способу «паралелі» є те, що, як правило, групи закінчують роботу нерівномірно, тобто ті, хто досяг ігрової комунікативної мети раніше, починають нудьгувати і відволікаються, або змушені чекати, а для тих пар або груп, у кого гра в самому розпалі, це стає приводом обірвати розмову і скоротити час мовної практики, яка як раз-таки і є метою даного завдання. Незайвим буде наявність на уроці будильника або електронного таймера, який подасть звуковий сигнал після закінчення часу, розрахованого на завдання.

Більшість підручників іноземної мови і посібників з методики викладання описують лише «паралельний» спосіб організації гри, однак крім нього і вищеописаної техніки «Акваріум» існують також техніки розроблені для спеціальних цілей, переважно в рамках психологічної терапії або ділових тренінгів. Однак, ми вважаємо, що вони також можуть бути продуктивним засобом в рамках розвитку іншомовних мовних навичок.

«Ротація» і «звернення ролей» передбачає обмін ролями, а «підтримка» має на увазі, що в грі, в якій задіяний весь клас, протагоніст отримує підтримку від іншого учня, який при необхідності виходить і говорить за нього. Двійники приходять на допомогу при виникненні пауз в мові їх партнерів, а також щоб надавати грі новий напрямок [11, с. 92].

Організація простору класу залежить від кількості осіб у групі, переваг учителя і учнів і від самої рольової гри. Нам здаються особливо вдалимими такі види організації простору [28, с. 36]:

Досить неординарним творчим рішенням можуть бути також такі організаційні форми як *pairs*, *enemy corners*, *opposing teams*, *face to face*, *buzz groups*, *wheels*. Наприклад, розстановка *wheels* вдала для рольової гри за форматом *speed dating*, міні-побачень зі зміною партнерів-співрозмовників. Що стосується організації часу, необхідно вписати механізм завершення в саму рольову гру (тобто позначити кінцеву мету, до якої учні повинні прийти в ході сесії, наприклад, прийняти рішення в переговорах у рольовій грі *Negotiations* в темі *Business*) [11]. Якщо гра триває більше запланованого часу, то вчитель може призупинити сесію, коректно втрутившись як гравець, наприклад: "*Excuse me, Mr. White, our foreign partners have recently come, it is necessary to stop the negotiations now*".

По завершенні рольової гри слідує мотивована оцінка вчителем участі кожного учня в підготовці і проведенні конкретної рольової гри. Крім мовної правильності вчитель коментує виразність рольової поведінки, а також ініціативність на всіх етапах роботи. Рекомендується завершувати різні освітні та тренінгові завдання, у тому числі й рольові ігри, сесією дебрифінгу. Англійське дієслово *debrief* у перекладі означає «опитувати на рахунок виконання завдання». Під час дебрифінгу учитель і учні обговорюють, хто прийняв більш активну участь, а хто ні, в чому причина, що може бути покращено. Проведення короткого дебрифінгу після рольової гри відповідає принципам експериментального підходу (навчання на основі досвіду, отриманого в ході тренінгу) і може бути корисним як для

подальшого процесу навчання – учень зрозуміє, як вдаліше провести наступну сесію гри, так і для комунікативної компетентності, адже дебрифінг у рольовій грі – це короткий аналіз комунікативної поведінки у рольовій ситуації, що імітує реальну ситуацію спілкування [18, с. 62]. Більш того, підведення підсумків – ще один привід для практики спонтанної мови, або комунікативного вміння говоріння. Дебрифінг може бути проведений за допомогою питання (наприклад, *Who was the best showing...?*) або обміну картками між учнями для надання їм можливості оцінити наскільки повно співрозмовник проявив себе в ролі.

Мовна гра 1:

Тема: *«Ukraine is our motherland»*.

Мета: активізація лексичного матеріалу з теми, розвиток умінь і навичок самостійної роботи, відбору й опрацювання інформаційного матеріалу з теми в конкретній ситуації.

Учасники гри: ведуча, представники двох родин Бруксів і Кейджів, гість, відомий дует.

Сюжет гри: *Two families from the UK are discussing questions about Ukraine. They perform a variety of interesting tasks on the topic. The guest presents a story about one of many cities in Ukraine, family members guess which city it is. The famous duo sings Ukrainian songs in English.*

Мовна гра 2:

Тема: *«Ukraine and the European Union»*.

Мета: ознайомлення з новим лексичним матеріалом з теми, розвиток умінь і навичок самостійної роботи, розвиток комунікативних здібностей.

Приблизний текст для ознайомлення:

In June 1993, the Copenhagen European Council laid down the criteria for accession:

1. An applicant country must have achieved stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights, and respect for and protection of minorities.

2. *It must have a functioning market economy, as well as the capacity to cope with the competitive pressure and market forces within the EU.*

3. *It must have the ability to take on the obligations of membership, including adherence to the objectives of political, economic, and monetary union.*

Enlargement is a crucial step in the shaping of a reconciled, peaceful and democratic Europe. The possibility of achieving this historic objective became a real prospect in November 1989 with the fall of the Berlin Wall and the break-up of the Soviet empire. This opened the way to German integration and free, democratic elections in all the central and eastern European countries.

In order to help the candidate countries prepare for EU membership, the EU designed special programmes to provide assistance and promote investment. These programmes include: Phare (institution-building, economic and social cohesion, industrial restructuring), ISPA (environment and transport investment support) and Sapard (modernisation of agriculture and rural development).

Завдання першого учасника: *You're a Ukrainian journalist who is going to interview your colleague from a country that is a member of the European Union. Use the short passages to ask questions.*

Завдання другого учасника: *You're a journalist of a country that is a member of the European Union. You're going to be interviewed by your Ukrainian colleague. Use the short passages to answer his/her questions.*

Мовна гра 3:

Тема: «*Ukraine in the world*».

Мета: закріпити вивчений матеріал з теми й використовувати його в діалогічному мовленні.

Завдання першого учасника: *Role of a member of United Nations. Express your opinion on Ukraine's participation in the UN. Give some advice on how to improve cooperation between Ukraine and the UN member states.*

Завдання другого учасника: *Role of a representative of the European Union. Give some advice to the representative of the Ukrainian authorities on Ukraine's accession to the EU.*

Завдання третього учасника: *Role of a representative of the Ukrainian authorities. Tell us about Ukraine's readiness to join the European Union. Describe the role of Ukraine in the UN, list Ukraine's main achievements during its membership in the UN.*

Мовна гра 4:

Тема: «*Theatres and cinemas in Great Britain*».

Мета: активізація лексичного матеріалу з теми, розвиток умінь і навичок самостійної роботи, розвиток комунікативних здібностей.

Завдання першого учасника: *You are a foreign tourist. You'd like to visit some theatres or cinemas in Great Britain. Ask about some interesting places. Discuss what genres of art are presented in those theaters.*

Завдання другого учасника: *You are a guide. Tell the tourist what theatres and cinemas he should see first and why.*

— *What do you think I must first visit in Great Britain?*

— *I think...*

Мовна гра 5:

Тема: «*Youth in mind*».

Мета: тренування вживання вивчених лексичних одиниць в усному мовленні за темою, розвиток комунікативних здібностей, розвиток мовних та мовленнєвих навичок учня.

Завдання для учасників: *You and your friend feel that you would like to join a youth movement, discuss which of these organizations you would like to join. Organizations: The Green Movement, Young People for Peace, Help-Youth-Neighbour Group, Young People in Politics, The Stay Healthy Movement.*

Мовна гра 6:

Тема: «*School life*».

Мета: повторення й закріплення лексики з теми, вдосконалення навичок діалогічного мовлення, виховування культури спілкування.

Сюжет гри: *Veronica and Dmitry are best friends. They studied together, went to cinemas together and viewed friends together. Once they had a great fight.*

Dmitry stopped going to school, his grades were getting worse and worse. He was seen in a strange company with some older boys who had a reputation of being into drugs. His mother was shocked, begging for help. His class teacher was worried. Veronika decided to talk to him seriously. What would you suggest Veronika tell him?

Мовна гра 7:

Тема: «*Art in our life*».

Мета: активізація лексичного матеріалу з теми, розвиток умінь і навичок діалогічного мовлення, розвиток комунікативних здібностей.

Завдання для учасників: *You and your friend attend an art club. Discuss what makes good art. Do you think art can be great if it's not linked with people's lives, interests, and ideas? Give your reasons. How does art help you understand the outside world? What purpose does a true art serve? Share your opinions.*

Мовна гра 8:

Тема: «*How dependent are you on modern technology?*»

Мета: активізація лексичного матеріалу з теми, вдосконалення навичок аргументованого висловлювання «за» чи «проти» сучасних технологій, розвиток комунікативних здібностей.

Завдання першого учасника: *Role of a son / daughter. Explain to your parents your opinion about computers and the Internet. Tell them about the advantages of using the phone and social networks. Discuss which modern inventions help most to make your life easier: airplane, assembly line, car, television, computer, Internet, radio, mobile phone, etc.*

Завдання другого та третього учасників: *Role of parents. Listen to your son / daughter. Suggest spending as little time as possible using social networks. Explain why the Internet is not the most important thing in a person's life. Tell him about your childhood without the Internet.*

Мовна гра 9:

Тема: «*Once in a restaurant*».

Мета: повторення й закріплення лексики з теми, узагальнення знань з теми вдосконалення навичок діалогічного мовлення, виховування культури спілкування.

Сюжет гри: *Choose the restaurant where you want to play the situation: an Asian restaurant, an Italian restaurant, a Ukrainian restaurant, etc. One of you is a restaurant waiter. The waiter greets the customers, presents the menu, and takes their order. He should present the dish with quality. The other students are restaurant customers. You should be interested in the composition of the dishes.*

Мовна гра 10:

Тема: «*Family relationships*».

Мета: закріпити вивчений матеріал з теми й використовувати його в діалогічному мовленні, розвиток комунікативних здібностей.

Сюжет гри: *Nick is 16. Every summer he, his parents, and his younger brother who is 13 go on a family holiday to their house by the sea. A week before the holiday Nick's friend Dave who is 18 asks him to join him and a group of friends on a camping trip. He wants to go but knows that it won't be easy to persuade his father. Also, he does not want to upset or disappoint his parents. He decides to speak to his father and mother after dinner.*

Мовна гра 11:

Тема: «*Prestigious professions in Ukraine and abroad*».

Мета: повторення вивченого матеріалу з теми, розвиток навичок творчого мислення, вдосконалення уміння висловлювання власної думки, розвиток комунікативних здібностей.

Завдання першого учасника: *You have just returned from the army. But you haven't chosen a career for yourself. A special job service for young people has been opened recently in your town. Your friend asks you to go there and find out everything.*

Завдання другого учасника: *You work in a job center. Consult a young man about the opportunities in getting a job, for vocational training, and choosing a trade. Tell him about high-paying professions abroad.*

На наш погляд, мовну гру ефективно записувати на відео, з подальшим спільним переглядом (в рамках дебрифінгу) і обговоренням, для аналізу комунікативно успішних моментів і корекції можливих помилок, що має на увазі попередню підготовку до ЗНО. Однак проведення відеозйомки обов'язково повинно бути добровільним для групи. Крім цього, ми вважаємо, що зйомка актуальна, якщо перегляд відео, які висвітлюють поведінку в різних ситуаціях спілкування, практикується на заняттях. В іншому випадку вона лише збентежить і створить психологічні бар'єри в оволодінні мовою.

Що стосується корекції, то крім виправлення вже зроблених помилок, учитель може спрогнозувати можливі помилки і заздалегідь підготувати клас. Корекція помилок, допущених в ході гри може здійснюватися після сесії. Щоб скорегувати помилки вчитель може винести проблемні аспекти на дошку або зробити вправи для тренування правильного варіанту. Вправа на тренування може проходити після сесії або на наступному уроці [7, с. 18].

Таким чином, включення мовних рольових ігор сприяє підвищенню ефективності процесу навчання, тому що вони є засобом розвитку творчого мислення учнів.

2.3 Кейс-метод як спосіб формування творчих здібностей старшокласників

Застосування кейс-методу має переваги і ризики. По-перше, кейс-метод дає можливість оптимально поєднувати теорію і практику, розвивати навички роботи з різноманітними джерелами інформації. Учні не отримують готових знань, а вчать їх добувати самостійно, прийняті рішення в життєвій ситуації швидше запам'ятовуються, ніж заучування правил.

По-друге, процес вирішення проблеми, викладеної в кейсі, – це творчий процес пізнання, який має на увазі колективний характер пізнавальної діяльності. Отже, учні вчать дотримуватися правил спілкування: працювати в групах, слухати співрозмовників, аргументувати

свою точку зору, збудувавши логічні схеми вирішення проблеми, що має неоднозначне рішення.

Організація роботи з кейсом передбачає такі етапи:

- ознайомлювальний етап – залучення учнів до аналізу ситуації, вибір оптимальної форми презентації матеріалу для ознайомлення;
- аналітичний етап – обговорення ситуації в групах або індивідуальне вивчення проблеми учнями і підготовка варіантів рішення;
- підсумковий етап – презентація та обґрунтування варіантів рішення кейса.

Дослідницький прогностичний кейс «Шопінг». Для учнів 11 класу рекомендований нами для організації дослідницької роботи.

Мета: формування іншомовної компетентності в говорінні учнів по темі «Шопінг», розвиток творчих навичок. Завдання:

- 1) освоїти лінгвопрофесійне знання: основну термінологію, граматичні структури, графічні матеріали на іноземній мові на основі матеріалу кейса «Шопінг. Гроші»;
- 2) розвинути здатність логічно, послідовно вибудовувати іноземну мову, вибирати стратегію спілкування при поданні результатів індивідуальної та групової роботи за темою «Шопінг»;
- 3) розвинути навички аналізу та інтерпретації нової інформації в процесі роботи над кейсом;
- 4) набути досвіду підготовки і проведення масштабних заходів (підсумкова конференція);
- 5) сформувати мотивацію до вивчення іноземної мови, розвинути особистісно-професійні якості.

На підготовчому етапі роботи над кейсом відбувалося ознайомлення учнів з дослідницькою діяльністю, на цьому етапі була представлена інформація про методи та способи наукового дослідження, про збір матеріалу, про роботу над літературою, про користування науковим

апаратом. На цьому ж етапі була визначена приблизна тематика робіт і створені дослідницькі групи (2-3 учня).

На етапі проведення дослідницької роботи в учнів формуються навички робота зі значним обсягом інформації. Інформація для читання (опис ситуації) супроводжується діаграмами, таблицями, схемами, звітами, результатами досліджень і аудіоматеріалами для того, щоб допомогти поглянути на проблему з різних точок зору. Вибравши тему дослідження, учні проводять первинний аналіз наявної інформації, тобто систематизують отримані дані, графічно їх оформляють і формулюють власні висновки, а також обговорюють цілі, завдання, визначають план майбутньої роботи, підбирають методи, обговорюють терміни виконання кожного етапу.

Кожен учень в дослідницькій групі виконує поставлене перед ним завдання, після чого підсумки виконаної роботи підбиваються всередині групи і знову виносяться на обговорення колективу (що зроблено, що має бути зроблено, з якими труднощами зіткнулися).

Підсумком дослідницької роботи кожної групи учнів є надання звіту і його презентація на підсумковій конференції, організацією якої займаються самі учні. На цьому етапі розвиваються вміння представляти результати, доносити власні висновки до слухачів, розвиваються навички публічних виступів, оволодіння ситуативним експромтом, досвід підготовки і проведення масштабних заходів, у ході яких компетентним журі оцінюється рівень сформованості іншомовної компетентності в говорінні (лінгвістичної, міжкультурної, дискурсивно-стратегічної, інформаційної) учнів 11 класу.

Алгоритм реалізації кейс-методу в моделі формування іншомовної компетенції в говорінні при роботі з дослідним кейсом «Шопінг»:

Перша стадія: робота з кейсом.

Діяльність вчителя: спостерігає за роботою учнів, надає допомогу при виникненні мовних і понятійних труднощів, коригує мовну сторону висловлювання, пояснює наслідки ризику необдуманих рішень; спрямовує дискусію, задає навідні і проблемні питання, формує групи з урахуванням

індивідуального стилю навчання, спостерігає за роботою учнів при взаємодії з науковими консультантами, організовує контролювання процесу, влаштовує підсумкову конференцію, формує журі конференції, визначає критерії оцінювання роботи учнів над дослідницьким кейсом.

Діяльність учня: первинний аналіз наявної інформації та виявлення проблем в аналізованій ситуації (робота в дослідній групі) «Купуємо пластик – екологічні ризики»: зміна клімату, забруднення моря, вплив газогідратів і акустичний вплив на флору і фауну; вибір і узгодження теми дослідження для кожної групи: «Ціна грошам», «Купуємо – викидаємо», «Екологічні наслідки зайвого одягу»; визначення цілей і завдань для проведення індивідуального дослідження кожним учасником групи, підбір методів дослідження, обговорення в групі, коригування етапів майбутнього дослідження з урахуванням рекомендацій однокласників. На заключному етапі кожен учень підготовлює письмове завдання, де викладає основні моменти проведеного дослідження у формі звітів, службових записок, протоколів – в залежності від того, яка перед ними стояла комунікативна задача, з урахуванням дотримання формату та стилю; підведення підсумків виконаної роботи всередині групи, підготовка питань іншим дослідницьким групам; підготовка презентації за підсумками групової дослідницької роботи з теми: «Секонд хенд – ні новим речам», «Гроші для мене...», «Гроші не пахнуть».

Компетенція: лінгвістична, міжкультурна, дискурсивно-стратегічна, інформаційна, лінгво-професійна, дискурсивно-стратегічна, особистісно-професійні якості.

Друга стадія: заключна.

Діяльність вчителя: підводить підсумки групової роботи, виступає в ролі модератора, проводить узагальнення результатів дослідницької роботи кожної групи, виявляє аспекти, що потребують більш детального опрацювання, коригування лінгвістичної і дискурсивної сторони висловлювання.

Діяльність учня: підготовка та організація підсумкової конференції (оформлення аудиторії, запрошення вчителів і представників мереж одягу, реєстрація учасників і т.д.), представлення звіту про проведене дослідження у вигляді презентації, обговорення результатів досліджень з учасниками інших груп.

Третя стадія: оцінювання.

Діяльність вчителя: участь в роботі журі, підведення підсумків роботи над кейсом, коментування роботи груп і участь в комплексній оцінці роботи кожного учня відповідно до критеріїв оцінювання різних видів діяльності, спрямованих на формування тієї чи іншої компетенції.

Діяльність учня: висловлення своєї думки на іноземній мові відносно проведених дослідних робіт і їх практичної значущості, самооцінка та оцінювання дій «колег», виявлення аспектів, що потребують вдосконалення.

Компетенція: лінгвістична, міжкультурна, мотивація, професійні якості.

Алгоритм реалізації кейс-методу в моделі формування іншомовної компетенції в говорінні при роботі з навчальним кейсом «Родина»:

Перша стадія: робота з кейсом.

Діяльність вчителя: спостерігає за роботою учнів, надає допомогу при виникненні мовних і понятійних труднощів, коригує мовну сторону висловлювання, пояснює наслідки ризику необдуманих рішень, спрямовує дискусію, задає навідні і проблемні питання формує групи з урахуванням індивідуального стилю навчання, спостерігає за роботою учнів при взаємодії з науковими консультантами, організовує контролювання процесу, влаштовує підсумкову конференцію, формує журі конференції, визначає критерії оцінювання роботи учнів над дослідницьким кейсом.

Діяльність учня: читання художнього тексту «Дім» С. Моема, його аналіз, виявлення комплексу значень «Дім».

Обговорення: англійський роман XVIII-XIX ст. має тенденцію звертатися до теми особистих відносин героїв, як правило, чоловіка і

дружини, закоханих, членів однієї сім'ї, жителів одного міста або місцевості. Практично всі великі романи цього періоду є історії про кохання з елементами аналізу проблем взаєморозуміння героїв, самовизначення особистості. Чому? Письменники також піднімають питання суспільної відповідальності, почуття обов'язку, моральних цінностей, які вирішуються на тлі змін суспільства. Чому? Учні працюють в групі, обговорюючи питання родинних цінностей, духовності, релігійності: взаємозв'язок та взаємовиключення, проблеми родини XXI століття, чайлд фрі, дітей без родини. Перед учнями на даному етапі стоїть завдання не тільки аргументувати свою точку зору, але і адекватно реагувати на інші представлені варіанти.

Компетенція: лінгвістична, міжкультурна, дискурсивно-стратегічна, інформаційна, лінгво-професійна, дискурсивно-стратегічна, особистісно-професійні якості.

Друга стадія: заключна.

Діяльність вчителя: підводить підсумки групової роботи, виступає в ролі модератора, проводить узагальнення результатів дослідницької роботи кожної групи, виявляє аспекти, що потребують більш детального опрацювання, коригування лінгвістичної і дискурсивної сторони висловлювання. Діяльність учня: узгодження різних способів вирішення проблеми, пошук взаємоприйнятних варіантів рішення, допрацювання і проведення аналізу пропозицій, формулювання остаточної думки, яка буде найбільш оптимальним вирішенням проблеми дітей без родини.

Третя стадія: оцінювання.

Діяльність вчителя: участь в роботі журі, підведення підсумків роботи над кейсом, коментування роботи груп і участь в комплексній оцінці роботи кожного учня відповідно до критеріїв оцінювання різних видів діяльності, спрямованих на формування тієї чи іншої компетенції.

Діяльність учня: висловлення своєї думки щодо реалістичності і практичної значущості дій, проведення самооцінки і оцінка дій «колег».

Компетенція: лінгвістична, міжкультурна компетенція, мотивація, професійні якості.

У ході роботи над кейсом «Родина» та «Шопінг» засвоюються нові мовні знання, основну термінологію, граматичні структури. Під час обговорення та подання результатів групової роботи над кейсами розвивається здатність логічно та творчо мислити, послідовно вибудовувати іншомовну мову, вибрати стратегію спілкування, тобто дискурсивно-стратегічна компетенція.

Пошук нової інформації в процесі аналізу ситуації, передбачає оволодіння навичками роботи з різними джерелами інформації: науковими статтями, монографіями, довідниками, Інтернетом та ін., а також володіння основними методами, способами і засобами отримання, зберігання і переробки інформації.

Таким чином, самостійна дослідницька робота учнів 11 класу носить систематичний, безперервний характер, в ході якої закладені основи формування таких умінь, як усне і письмове спілкування, освоєння теоретичних і емпіричних методів пізнання, вміння ефективно розпоряджатися ресурсами (часом, матеріалами, обладнанням та ін.), вміння передавати свої навички іншим, досягати компромісів, працювати з інформацією, приймати рішення, і такими якостями особистості як креативність, відповідальність, самоконтроль.

ВИСНОВКИ

Під впливом суспільно-політичних трансформацій кінця ХХ – початку ХХІ ст., євроінтеграції України відкриваються нові перспективи розвитку громадянського суспільства, відбувається переоцінка духовних цінностей.

Зазначимо, що творчий потенціал є невід’ємною ознакою професійної та загальної культури фахівця, одним із основних показників моральної і громадянської зрілості особистості професіонала з сукупністю взаємопов’язаних суспільно цінних рис, більшість з яких формуються ще у процесі навчання в школі.

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що головною особливістю, важливим показником творчого мислення є нестандартність, вміння охопити дійсність в усіх її відношеннях, вміння переносити знання з одного предмета на інший, пов’язувати один об’єкт із іншим. Звідси величезна роль знань і вмінь у творчому мисленні. Необхідною частиною творчого мислення є пізнавальний інтерес.

Розвиток творчого мислення – це формування і вдосконалення всіх видів, форм та операцій мислення, вироблення вмінь та навичок для застосування законів мислення в пізнавальній діяльності, а також вмінь здійснювати перенос прийомів мислительної діяльності з однієї галузі знань в іншу.

В останні десятиліття широкої популярності набули нетрадиційні і комунікативні методи навчання, які мають на меті не лише формування комунікативної компетенції старшокласників, а й розширення їх кругозору, самовиховання, активізацію пізнавальної діяльності та розвитку творчих здібностей.

Однією з передумов досягнення учнями конкурентоспроможності в умовах сучасного суспільства є формування їх мовної та соціокультурної компетенції, вміння доводити та відстоювати власну думку з різних питань. Технологія «Дебати» відіграє значну роль в сучасному освітньому процесі,

адже «Дебати» — це не лише захоплююча інтелектуальна і розвивальна гра, але й ефективний засіб формування в учнів творчих здібностей. У процесі проведення дебатів учні набувають навичок пошуку і оцінки достовірності отримання інформації, аргументації своєї позиції й аналізу протилежної точки зору, розуміння суті питання і формулювання відповіді.

Таким чином, технологія дебатів дозволяє вирішити головне завдання системи освіти правової держави – підготувати інтелектуальний потенціал демократичного суспільства: творчих, ерудованих, толерантних, цілеспрямованих, упевнених, вільних від стереотипів громадян з гнучким мисленням і високою культурою спілкування.

Уроки з елементами гри сприяють розвитку творчості, мислення, мовлення. Вони характеризуються активністю, динамічністю, емоційністю, колективністю, змагальністю. Зважаючи на шкільну практику, вдало проведена гра розвиває в школярів інтерес до мови, формує комунікативні здібності учнів, зацікавлення предметом, сприяє емоційному й інтелектуальному збудженню, що позитивно впливає на засвоєння матеріалу. Прийом гри має безсумнівну дидактичну цінність, адже гра сприяє ефективному засвоєнню матеріалу і поліпшенню загального настрою в класі, а також ламанню психологічних бар'єрів, як у самому класі, так і між класом і педагогом.

Проблема творчих здібностей за допомогою активних методів навчання, в тому числі кейс-методу, актуальна, оскільки сучасні тенденції перетворень і навчальній програмі зумовлюють впровадження адекватних освітніх технологій, що забезпечують досягнення встановлених вимог до якості підготовки старшокласників. Нами пропонується впроваджувати кейс-метод в процес навчання іноземної мови, який являє собою послідовність цілеспрямованих, узгоджених дій вчителя і учнів на певних етапах вирішення конкретних освітніх завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості // Акмеологія – наука XXI століття : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конфер. / заред. В. О. Огнев'юка. К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 17-22
2. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Книга 1. – Казань: Издательство Казанского университета, 1996. – 568 с.
3. Белова Е. С. Одаренность малыша: раскрыть, понять, поддержать / Е.С. Белова. – М.: Флинта, 2004. – 144 с.
4. Біла І. М. Психологія дитячої творчості / І.М. Біла. – К.: Фенікс, 2014. – 200 с.
5. Богоявленская Д. Б. О предмете и методе исследования творческих способностей // Психол. журн. – 1995. – Т. 16. – №5
6. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д.Б. Богоявленская. – М.: Академический проект, 2002. – 346 с.
7. Буренко В. Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти / Валентина Буренко, Валерій Редько // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 28–33.
8. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
9. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 –ти т. – М.: Педагогика. Т.1. – 1982. – 487 с.; Т. 2. – 1982. – 502 с.; Т.3 – 1983. – 368 с.; Т. 4. – 1983. – 432 с.
10. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223–229.

11. Голюк О. А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К. 1: монографія / [авт. кол.: Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. – С. 67–91.

12. Гурвич П. Б. О четырех общеметодических принципах организации обучения иностранным языкам / П.Б. Гурвич // Иностранные языки в школе. - 2004.-№ 1.-С. 24-28.

13. Демішева А. Рольові ігри на уроках англійської мови : [метод. матеріал] / Антоніна Демішева // English. Шкільний світ : language & culture : weekly. – 2010. – N 2. – С. 4-6.

14. Дружинин В. Н. Психодиагностика общих способностей / В.Н. Дружинин. – М.: Академия, 1996. – 216 с.

15. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим). М: Лабиринт-К, 1999. – 192 с

16. Єпіфанцева Л. А. Аудіювання. Англійська мова. Методичні рекомендації / Л. А. Єпіфанцева // Англійська мова та література. – Х. : Основа, 2010. – Вип. 9. – 78 с.

17. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий керівник українського видання доктор пед. наук, професор С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

18. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.

19. Камінська-Клецкова Я. Ю. Спілкування іноземною мовою через рольові ігри та драматизацію / Я. Ю. Камінська-Клецкова // Англійська мова та література : наук.-метод. журн. – 2010. – N 14. – С. 18-19.

20. Кит Г. Г. Развивающий потенциал поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного и младшего школьного возраста / Г.Г. Кит //

Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2013. – № 2(3). – (Тольятти, Самарская обл., Россия). – С. 14–17.

21. Коваль О. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки: Навчальний посібник. Вид. 2-ге. доповнене та перероблене / [О.Є. Коваль]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 138 с.

22. Колісник В. П. Підвищення ефективності навчання за допомогою гри / Колісник В. П. // Англійська мова і література. – 2010. – №3. – С. 2 – 6.

23. Краткий философский словарь. – 2-е изд. – М.: РГ – Пресс, 2016. – 496 с.

24. Леонтьев А. Н. Формирование личности / А.Н. Леонтьев // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Питер, 2000. – 340 с.

25. Лук А. Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – 93 с.

26. Малахова И. А. Развитие личности. Способность к творчеству, одаренность, талант / И.В. Малахова. – Минск: Бел. навука, 2002. – 158 с.

27. Маркова А. К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 310 с. 3. Сумбаев И.С. Научное творчество.- М.:Наука, 1978. – 276 с.

28. Марцинюк В. Г. Кейс-методика вивчення іноземної мови як засіб формування самостійності в навчанні майбутніх менеджерів / В. Г. Марцинюк // Педагогічні науки. Вісник Запорізь. нац. ун-ту. – 2008. – № 1. – С. 168 – 170.

29. Медведєва Л. В. Ігри на уроках іноземної мови / Л. В. Медведєва, О. В. Вінюкова, А. Л. Мартюхіна // Англ. мова та л-ра : наук.-метод. журн. – 2013. – N 19/21. – С. 2-5

30. Музика О. Л. Ціннісна підтримка особистісного розвитку як теоретична та прикладна проблема / О.Л. Музика // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України «Актуальні проблеми психології» у 12 томах / За ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип.

31. Обвинцев Г. Дебаты как средство развития коммуникативной компетенции у школьников [Текст] / Г.Е. Обвинцев // Теория и практика образования в современном мире: материалы V междунар. науч. конф. (Санкт-Петербург, июль 2014). – СПб.: СатисЪ, 2014. – С. 170–172.

32. Ожегов С. И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: АЗЪ, 1994. – 928 с.

33. Пархоменко В. П. Творческая личность как цель воспитания / В.П. Пархоменко. – Минск: Нац. ин-т образования. – 1994. – 160 с.

34. Поддьяков Н. Н. Проблемы обучения и развития творчества дошкольников / Н.Н. Поддьяков. – Н. Новгород, 1999. – 38 с.

35. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [наук.-метод. посіб.] / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2003. – 192 с.

36. Родари Дж. Грамматика фантазии: Введение в искусство придумывания историй / Дж. Родари ; пер. с ит. Ю.А. Добровольской. – М.: Прогресс, 1990.

37. Рындак В. Г. Взаимодействие процессов непрерывного образования и развития творческого потенциала учителя: автореф. ... дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 / В.Г. Рындак. – Оренбург. гос. пед. ин-т. – Челябинск, 1996. – 42 с.

38. Светенко Т. В. Путеводитель по дебатам: Учебное пособие для педагогов и учащихся. [Электронный ресурс] URL: ru.idebate.org/sites/live/files/Svetenko_book.pdf.123

39. Скуратовская Н. С. Кейс-метод в оценке персонала // Справочник кадровика. 2007. № 5. С. 98–104.

40. Сумбаев И. С. Научное творчество.- М.:Наука, 1978. – 276 с.

41. Сун Лей Интеллектуальная игра дебаты: формы организации и особенности проведения [Текст] / Лей Сун // Наука и школа. – 2012. – № 5. – С. 58–60.

42. Тюрикова С. А. Коммуникативные универсальные учебные действия: сущность и показатели сформированности [Электронный ресурс] /

С.А. Тюрикова // Интернет-журнал «Науковедение». – 2014. – № 3. – С. 159.
– Режим доступа: <https://naukovedenie.ru/PDF/135PVN314.pdf>.

43. Barekat B., Mohammadi S. (2014), The Contribution of the Teachers' Use of Dialogic Discourse Pattern to the Improvement of the Students' Speaking Ability. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 98, 353–362. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.03.426

44. Bauer K. (2016), Re-examination of Motivation in Learning Contexts: Meta-analytically Investigating the Role Type of Motivation Plays in the Prediction of Key Training Outcomes. *Springer Science and Business Media – Journal of Business and Psychology*. 31, 33–50. DOI 10.1007/s10869-015-9401-1

45. Goullier F. Council of Europe Tools for Language Teaching: Common European Framework and Portfolios / F. Goullier. – Paris, 2007.

46. Granger C. Hot Spot 1. Student's Book / C. Granger. – Macmillan, 2009. – 119 p.

47. Klippel F. Keep Talking. Communicative fluency activities for language teaching. *Teacher Training and Development*. Cambridge University Press, 1998.

48. Oller, J. W. Methods that work. / J. W. Oller. – Heinle and Heinle Publishers, 1993. – 197p.

49. Philips, S. Drama with children. / S. Philips. – Oxford University Press, 1999. – 143p.

50. Phillips D. Projects with Young Learners / D. Phillips, S. Burwood, H. Dunford. – Oxford University Press, 1999. – 180 p.

51. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching / J. Scrivener. – 3d edition. – Macmillan, 2011. – 416 p.